

ԵՐԱՅՐԻՆԵՐ

**ՄԱՅՐ ԱՌՈՒ ՍՈՒՐԲ ԷԶՄԻԱԾՆԻ
ԿՐՈՆԱԿԱՆ, ՄԵԱԿՈՒԹԱՅԻՆ,
ԼՐԱՏՎԱԿԱՆ ԵՐԿԵԱԲԱԾԱԹԵՐԹ**

ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ՎԵՂԱՐԱՆՈՒՄ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսն ընդունեց

21 փետրվարի Մեծ Բրիտանիայի և Նյուսիսային Իռլանդիայի Միացյալ Թագավորության նորանշանակ դեսպաններին

Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսն ընդունեց Մեծ Բրիտանիայի և Նյուսիսային Իռլանդիայի Միացյալ Թագավորության նորանշանակ դեսպաններին Եթովպիայի Չեյն Լիքին և Ջոնաթան Չեյնս Ելվզին:

Շնորհավորելով դեսպաններին նշանակման առիթով՝ Վեհափառ Հայրապետն իր օրհնությունն ու բարեմաղթանքներն ուղղեց նրանց: Նորին Սրբությունը վստահություն հայտնեց, որ խախտող դեսպանների պաշտոնավարման շրջանում դեսպանատան և Մայր Աթոռի միջև ձեռնարկված կապերը կշարունակվեն:

Հանդիպմանը մասնավոր անդրադարձ կատարվեց Մեծ Բրիտանիայի հայկական համայնքին և հայոց թեմի գործունեությանը: Հայոց Հայրապետը դեսպաններին ներկայացրեց նաև Հայաստանյայց Առա-

ջեական եկեղեցու առջև ծառացած արդի մարտահրավերները, Մայր Աթոռի գործունեությունը՝ կրթական և սոցիալական ոլորտներում:

23 փետրվարի Եվրանեսիս հանձնաժողովի ղազաճամբորների ղազափրակությանը

Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսն ընդունեց Եվրանեսիս խորհրդարանական վեհաժողովի սոցիալական, կրթության, մշակույթի և բաղադրական հասարակության հարցերով հանձնաժողովի պատգամավորների պատվիրակությանը՝ ուղեկցությամբ ՀՀ ԱԺ պատգամավոր, հանձնաժողովի համանախագահ Արտուր Զաքարյանի:

Ողջունելով պատվիրակությանը՝ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսն ընդգծեց, որ Հայաստանը և Եվրոպան կրողն են մի արժեքահավասար, որի հիմքում ընկած են քրիստոնեական արժեքները, որոնք այսօր էլ պիտի շարունակվեն հիմք ծառայել համագործակցության և կյանքի հետագա զարգացման համար:

Վեհափառ Հայրապետը կարելի էր հանձնաժողովի կողմից իրականացվող աշխատանքները, սոցիալական, մշակութային և կրթական ոլորտներում՝ մաղթելով նորանկար հաջողություններ հանձնաժողովի առաքելությանը: Նորին Սրբությունը վստահություն հայտնեց, որ նման ժողովների անցկացումը և փորձառության փոխանակումը մեծապես կնպաստեն Հայաստանի առջև ծառացած տարբեր մարտահրավերների հաղթահարմանը և երկրի առաջընթացին: Անդրադարձ կատարվեց Հայաստանյայց Առաքելական եկեղեցու ներգրավվածությունը խաղաղասիրական առաքելության մեջ, կարելի էր ասել մարդկանց և ազգերի միջև սիրո, համերաշխության և փոխըմբռնման ոգու հաստատման ուղղված ջանքերը: Պատասխանելով պատվիրակության անդամների հարցերին՝ Նորին Սրբությունը տեղեկություններ հաղորդեց Հայոց եկեղեցու պատմության, կառուցվածքի, տարբեր երկրներում գործունեության վերաբերյալ: Խոսելով նաև ջուրի եկեղեցիների հետ հարաբերությունների, ինչպես նաև երիտասարդության հետ տարվող աշխատանքների մասին:

Ապա պատվիրակության անդամներն այցելեցին Մայր տաճար, «Ալեք և Մարի Մանուկյան» գանձատուն:

Շրանշանների հանձնում Մայր Աթոռ Սբ Էջմիածնում

Փետրվարի 27-ին Մայր Աթոռ Սբ Էջմիածնում Ն. Ս. Օ. Ս. Ս. Գաբրիել Բ Շայրագույն Պատրիարք և Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի հանդիսապետությամբ տեղի ունեցավ շրանշանների հանձնման արարողություն: Հայաստանյայց Առաքելական Սբ Եկեղեցու «Սուրբ Սահակ - Սուրբ Մեսրոպ» պատվո թաղի շրանշան ստացան պատմաբան Եմմա Կոստանյանը և ակադեմիկոս, Նյարդաբան Սուրեն Չոհրաբյանը:

Ողջույնի խոսքով հանդես եկավ Սիմեոն արք. Գեորգյանը: Այնուհետև մեծարյալների կյանքին ու գործունեությանն անդրադարձան ՀՀ ԳԱԱ թղթակից անդամ, պրոֆեսոր Արթուր Խառատյանը և Առողջապահության ազգային ինստիտուտի փոխտնօրեն, պրոֆեսոր Յուրի Թուխյանը:

Հայրապետական սրբատառ կոնգակները ընթերցեցին Գեորգյան հոգևոր ճեմարանի տեսուչ Գեորգ Եպս Սարգսյանը և Մայր Աթոռի լուսարարապետ Դավան Եպս Հակոբյանը:

Տիկին Եմմա Կոստանյանին ուղղված հայրապետական կոնգակում մասնավորապես նշվում էր. «Գոհունակ արտույտ ենք անդրադառնում պատմագիտության ասպարեզում Ձեր գնահատարժան վաստակին ու եկեղեցական ընթացքին... Ուրախվելով Հայրապետիս համար և հատկապես ուշադրության արժանի այն իրողությունը, որ Հուլի 20-ը ազգագույն աշխատանքի մեծագույն մասը տրամադրել էր Հայ Առաքելական Սբ Եկեղեցու պատմության ուսումնասիրման և նորովի ներկայացման գործին: Ձեր աշխատություններից շատերը՝ նվիրված գործունեությանը ազգային եկեղեցական բազմում մեծանուն դեմքերի, ինչպիսիք էին Գաբրիել Սրվանդատյանը, Մկրտիչ Խրիմյանը, Մադաքիա արք. Օրմանյանը, ներկայացնում են նրանց հայրենասեր հոգու տեսիլները, ուժն ու լավատեսությունը մեր ժողովրդի լուսավոր գալիքի հանդեպ»:

Տիար Սուրեն Չոհրաբյանին ուղղված կոնգակում ասվում էր. «Բժշկու-

թյան ասպարեզում մասնագիտական փորձառությունը Հուլիս սկսեցիք երկրորդ համաշխարհային պատերազմի տարիներին՝ Ձեր գիտելիքներն ու կարողություններն ի սպաս բերելով մարտի դաշտերում վիրավորված զինվորների ապացիմանը: Պատերազմի ավարտին վերադառնալով Հայրենիք՝ հիմնադրեցիք Նյարդափրարածական բաժանմունքը և ամբողջականորեն ոգով ծառայեցիք մեր երկրում բժշկության այս կարևոր ճյուղի զարգացմանը... Ձեր դեկավորությամբ բազմաթիվ երիտասարդներ պատրաստել են գիտական աշխատություններ՝ առաջին ջայլերը կատարելով գիտության լուսավոր անդառնումը»:

Կոնգակների ընթերցումից հետո Վեհափառ Հայրապետը մեծանուն գործիչներին հանձնեց Հայ Եկեղեցու «Սուրբ Սահակ - Սուրբ Մեսրոպ» շրանշանները:

Ապա գիտության նվիրյալներն իրենց արտի խոսքն ասացին պարզաբանաբանության առիթով: Նրանք խորին շնորհակալություն հայտնեցին Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին՝ Մայր Աթոռ Սբ Էջմիածնի ցուցաբերած ուշադրության և գնահատանքի համար՝ ընդգծելով, որ իրենց ողջ կյանքի ընթացքում մշտապես կապված են եղել Հայ Եկեղեցուն:

ՕժՎԵԳ ԱՐԳԱՅԻ ՎԱՂՈՒԽԱ զյՈՒԽԻ ՆՈՐԱԿԱՌՈՅԵ ԵԿԵՂԵԿԻՆ

Փետրվարի 19-ին Արցախի թեմի գործող եկեղեցիները համալրվեցին ես մեկով. թեմակալ առաջնորդ Պարգե արք. Մարտիրոսյանի ձեռամբ օծվեց Մարտակերտի շրջանի Վաղուխա գյուղի Ս. Մարիամ Աստվածածին Նորակառույց եկեղեցին:

Նախկինում մի քանի եկեղեցի ունեցած Վաղուխա գյուղը խորհրդային շր-

ջանից տասնամյակներով զրկված էր սեփական աղոթատուն ունենալուց: Նոր եկեղեցին կառուցվում էր 2007-ից՝ բարերարությամբ ծնունդով վաղուխացի, ռուսաստանաբնակ գործարար Գրիգորի Հայրապետյանի:

Արցախի թեմի առաջնորդը, թեմի հոգեւորականաց դասի հետ, նախ օծեց եկեղեցին, այնուհետև մատուցեց Պատարագ:

Իր ջարդանքով Պարգե սրբազանը շնորհավորեց վաղուխացիներին և իրողորդ մշտապես վերանորոգել իրենց քրիստոնեական հավաքի ուխտը Նորակառույց աղոթքի տանը:

Արցախի թեմի առաջնորդը եկեղեցու բարերարին խորհրդանշական հուշանվեր է տրախտագիր հանձնեց:

Հանդիսավոր արարողությանը ներկա

էին Արցախի իշխանությունների ներկայացուցիչներ, բարձրաստիճան զինվորականներ, ազատամարտիկներ, ուխտավորներ Արցախից, ՀՀ-ից ու ՌԴ-ից:

Հոգեւոր արարողության ավարտին մատուցվեց բաշխվեց, եւ տեղի ունեցավ ժողովրդական տոնախմբություն:

Արցախի թեմի տեղեկատվական համակարգ

Կլոր սեղան-քննարկում՝ նվիրված Հայոց Եկեղեցու պատմությունն առարկային

Փետրվարի 18-ին Օշականի Մեսրոպ Մաշտոցի անվան դպրատանը, Նախագահությամբ Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Գաբրելյանի, մասնակցությամբ ՀՀ կրթության և գիտության նախարար Ա. Աշոտյանի, տեղի ունեցավ կլոր սեղան-քննարկում՝ նվիրված Հայոց Եկեղեցու պատմությանն առարկային անցած ուղու, ձեռքբերումներին և առկա խնդիրներին: Ըննարկումը կազմակերպվել էր Մայր Աթոռ Սբ. Եջմիածնի ԵԴԿ-ի կողմից՝ ԵՀՆ «Կլոր սեղան» միջեկեղեցական բարեգործական հիմնադրամի աջակցությամբ:

Բացման խոսքով հանդես եկավ ԵԴԿ-ի տնօրեն Կարոյան արքեպ. Նավասարդյանը: Այսպես ներկաներին իր օրհնությունն ու պատգամն ուղղելով Ամենայն Հայոց Հայրապետին: Մնորդախանայով հանրապետական դպրոցում Հայոց Եկեղեցու պատմությանն առարկային դասավանդման կարելիությունը՝ Նորին Արքեպիսկոպոսը մասնավորապես քննարկեց: «Դպրոցից սկսվելով՝ հավատքի գրագիտությունը պիտի դառնա մեր կյանքի անբաժանելի մասը՝ զորացնելով մեր հայ-քրիստոնյա ինքնությունը, հաստատելով մեր ժողովրդին հոգեւոր-բարոյական արժեքների ու հայրենական ավանդների մեջ:

...Մեր ազգային արժեքները ճանաչող, հավատքով ամուրի ու հաստատակամ, արդի գիտելիքներով զինված երիտասարդ սերունդն է, որ պիտի համընթաց լինի մեր ժողովրդի կյանքի զարգացումներին և առաջընթացին՝ հոգեւոր-ազգային մշակույթի հարուստ հենքի վրա բարձրացնելով ու կայունացնելով ազգային մեր կյանքը:

Վեհափառ Հայրապետը նաեւ խոսեց առարկային դասավանդման գոհացուցիչ արդյունքների մասին:

Խոսքի ավարտին, շնորհակալություն հայտնելով քննարկման մասնակիցներին, Վեհափառ Հայրապետն իր մասնավոր գնահատականները հայտնեց: «Եկեղեցու և քրիստոնեական կրթության հանդեպ նրա նախանձախնդրության և ամենայն ա-

ջակցության համար: Այս առիթով Նորին Արքեպիսկոպոսն իր օրհնությունը հղեց Հայ Եկեղեցու պատմությունն առարկային դասավանդող բոլոր ուսուցիչներին, ովքեր անխնայ նվիրումով պատանիներին հոգում էր նրանք և հայ քրիստոնյայի կերպարը, ապա նաեւ դասագրքերի, ուսուցիչ ձեռնարկների, ուսումնական ծրագրերի մշակողներին ու կազմողներին: Հայոց Հայրապետը գնահատանքով էր օրհնությամբ հիշատակեց Մայր Աթոռի բարերար տիկին Լուիզ Մանուկյան-Սիմոնին, ում ազնիվ նվիրատվությամբ հնարավոր եղավ աշակերտի սեղանին դնել Հայ Եկեղեցու պատմության դասագիրքը:

Քննարկման մասնակիցներին ողջուցեց նաեւ կրթության և գիտության նախարար Արմեն Աշոտյանը: «...Ուզում եմ մեկ անգամ եւս շեշտել այն պարզ ճշմարտությունը, որ արձանագրված է մեր սրտերում և ամրագրված է հայոց Սահմանադրության մեջ: Հայաստանյայց առաքելական Սբ. Եկեղեցին ունի բացառիկ առաքելություն մեր ազգային ինքնության պահպանման, հոգեւոր մշակութային արժեքների զարգացման գործում: ...Դպրոցը նաեւ դաստիարակության վայր է, դպրոցը հայի ինքնության պահպանման վերարտադրման, հայոց պետության բաղաձայն կերտելու վայր է: Եվ այստեղ ում սպասվելու է, թե՛ ոչ Մայր Աթոռի, մեր սուրբ Եկեղեցու աջակցությամբ: Եկեղեցու հետ համագործակցությունը թույլ է տալիս մեր երեխաներին ներմուծել բարոյականություն, բարոյագիտություն և արժեքներ, թույլ է տալիս մեր աշակերտներին կոխել որպես հայրենի և թույլ է տալիս առաջին անգամ իրենց համար թանկել հոգեւոր իմաստության դեմքը»:

Չեղացնելով հանդես եկան ԵԴԿ-ի աշխատակից Ելենա Հարությունյանը և ԿԳ նախարարությունից Նարինե Հովհաննիսյանը, որից հետո տեղի ունեցավ քննարկում:

Լրատվական կրթություն
ՄԱՅՐ ԱԹՐՈՒ ԵՄ ԵԴՄԻՍՏԱՆԻ
ՏԵՐԵՎԱՆԱԿԱՆ ՀԱՄԱԳՐԱԿԻ

ՍԱՆՏԿՏ ՊԵՏԵՐՈՐՈՎԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԴԴՐՈՅԸ 75 ՏԱՐԵԿԱՆ Է

Փետրվարի 16-ին Սանկտ Պետերբուրգի՝ հայկական բաղադրիչով թիվ 259 դպրոցը տոնում էր հիմնադրման 75-ամյակը: Այս ուրախ առիթով մի հարկի ներքո էին համախմբվել դպրոցի տարբեր տարիների մանկավարժները, շրջանավարտները, ինչպես նաեւ պաշտոնական այրեր, բազմաթիվ հյուրեր:

Ներկաներին իր օրհնությունն ու շնորհավորանքը բերեց Նոր Նախիջեանի և Ռուսաստանի հայոց թեմի առաջնորդ Եգրաս Եպս. Ներսիսյանը:

Սրբազան հայոց գնահատանքի խոսք ասաց Սանկտ Պետերբուրգի բարոյաբան իշխանությունների՝ դպրոցի նկատմամբ ցուցաբերվող հոգատարության և բարոյացանկավ վերաբերմունքի համար, որի շնորհիվ դպրոցում կյանքի են կոչվում ծրագրեր, որոնց արդյունքում կորցնողի՝ մի տան մեջ, բազմազգ ու բազմակրոն մանուկները սիրով ու համերաշխ ուսանում են, դաստիարակվում:

Սրբազան հայոց շնորհավորեց նաեւ դպրոցի տնօրենին, մանկավարժներին, ովքեր անխնայ նվիրումով, գիտական ու մանկավարժական արդյունաշատ գործունեությամբ իրենց ազնիվ ծառայությունն են մատուցում՝ դաստիարակելով և կրթելով հավատավոր հայորդիներ:

Անցյալ դարակգրին Սանկտ Պետերբուրգում գործող երեք հայկական դպրոց է եղել, որոնք հեղափոխությունից հետո փակվել են:

Սանկտ Պետերբուրգի մեծաթիվ հայության համար օդ ու ջրի պես անհրաժեշտ էր հայկական դպրոցի վերաբացումը: Նորանշանակ հոգեւոր հովիվ, այժմ արդեն թեմակալ առաջնորդ Եգրաս սրբազանի երկարատև և համառ ջանքերի շնորհիվ բաղադրյալ կենտրոնում Մարիյանսկայան քաղաքի թատրոնի հարեանությունը, սկսում է գործել այս դպրոցը՝ Նոր Երկր արձակելով կրթության, գիտության և հոգեւոր ասպարեզում:

Ավարդ ՆԱՇԱՐՅԱՆ

Ի ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ

Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Գաբրելյան Բ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի օրհնությամբ՝ Մայր Աթոռ Սբ. Եջմիածնի լուսարարապետությունը և «Սուրբ Եջմիածնի երիտասարդներ» համախմբումը իրավորում են Հայ Եկեղեցու բոլոր զավակներին՝ մասնակցելու Սբ. Եջմիածնի Մայր տաճարում տեղի ունեցող խոկմանը (Հանգստյան ժամերգություն, քարոզ)՝ յուրաքանչյուր շաբաթ՝ ժամը 19:00-ին:

Ինչպես նաեւ մասնակցելու Մայր Աթոռի հին ճեմարանի դահլիճում տեղի ունեցող քրիստոնեական դասերին (Սուրբ Գիրք, քարոզ, հոգեւոր երգեր): Մանրամասն տեղեկություններ համար այցելել holyemiasin@gmail.com կայք կամ զանգահարել 098 48 88 90 հեռախոսահամարով: Զուգահեռ մասնակիցները կարող են անհրաժեշտ դեպքերում «Սուրբ Եջմիածնի երիտասարդներ» համախմբմանը և մասնակցել նրա քարոզչական, ուսումնական և բարեգործական ձեռնարկներին:

ՀՈԳԵՎՈՐ ՍՆՈՒՆԻԸ ՆՈՒՅՆՔԱՆ ԿԱՐԵՎՈՐ Է ՄԱՐԴՈՒ ՀԱՄԱՐ, ՈՐՔԱՆ ՖԻԶԻԿԱԿԱՆ

«Մարդ ոչ միայն հացով կապրի, այլև Աստծո քերականից դուր եկած ամենայն խոսքով» (Մատթ. Դ 4-5): ուսուցանում է մեր Տեր Հիսուս Բրիտանոսը: Միևնույն մեքը մեր երկրային կյանքի ընթացքում հաճախ եք մոռանում հոգեւոր սնունդը և հոգ տանում միայն ֆիզիկականի մասին: Հիշե՛ք, որ հոգեւոր սնունդը են անհրաժեշտ է մարդուն, թե՛, իհարկե, Նա ոչ միայն ցանկանում է գոյատևել, պահպանել իր կյանքը, այլև իրապես կատարյալ դարձնել այն՝ հետեւելով Աստծո խոսքին ու Նրա պատգամներին: Տիրոջ խոսքը, աստվածաշնչյան պատվիրաններն ու հոգեւոր արժեքները՝ ազնվությունը, եղբայրասիրությունը, բարեպաշտությունը, առաքելությունը, խոստիքությունը ու աստվածափորձությունն են, որ առանձնացնում են մարդուն կենդանիներից և մոտեցնում աստվածային արարչագործությանը, Տիրոջ պատկերին ու նմանությանը:

Հենց այս արժեքները երիտասարդների մեջ սերմանելու գործին է նպաստակալողված «Սուրբ Եջմիածնի երիտասարդներ» համախմբման՝ ուսումնական հաստատություններում իրականացվող «Հույս կենաց» (Երեկոյան ժամերգության վերջին աղոթքի անունով) ծրագիրը, որի շրջանակներում երեխաները, երիտասարդները ծանոթանում են Պատարագին, կատարվում է երգեցողության ուսուցում՝ ըստ մշակված ծրագրի, որպեսզի որդեկեղեցի կամ սրբավայր ուխտագնացության գնալիս ուսանողներն իրենց իսկ ջանքերով իրականացնեն

Պատարագի երգեցողության դպրաց բաժինը: Ծրագրում ներառված են նաեւ Աստվածաշնչի մեկնությունը (Տաղ պատվիրանների, Երանիքներ, որն այսօր շուրջ վեց հարյուր ուսանող ունի: Երեւելի տնօրեն Գագիկ Բալասանյանը, կարելի էր այս դասընթացը, կշռվում է, որ այն կօգնի ուսանողներին առավել մոտենալ Եկեղեցուն, ստանալ իրենց հուզող շատ ու շատ հարցերի պատասխաններ, ինչպես նաեւ ճանաչել մեր ազգային հոգեւոր արժեքները և պահպանել դրանք:

Ծրագիրը նաեւ իր նշանակալի ավանդել կունենա երիտասարդների հոգեւոր գիտելիքները լրացնելու, հարստացնելու գործում:

«Սուրբ Եջմիածնի երիտասարդներ» համախմբումն իր ծրագրային բոլոր դրույթներով միտված է հետեւելու Տեր Հիսուսի բարոյաբան կոչերին: Մի եվրոպացի աստվածաբան սիրում էր կրկնել, թե քրիստոնյաներն այլևս ձկնորսներ չեն, այլ ակվարիումի պահապաններ, որքան էլ անընդունելի լինի այս միտքը, սակայն պետք է նշել, որ մեր օրերում, հատկապես՝ Նախկին խորհրդային երկրներում, իրավաբ. առկա է հոգեւոր ճգնաժամը, որն ավելի է պարտավորեցնում մեզ՝ ամրապնդելու աստվածային պատգամների իրազորման անհրաժեշտությունը երիտասարդության կյանքում: Հուսանք, որ առաջիկայում նմանատիպ ծնունդների ու նախաձեռնությունների շնորհիվ էլ ավելի կշխմածանա հոգեւոր կյանքը հայաստանյան երիտասարդության շրջանում: Այս ամենը մեծապես կօգնի դիմակայելու

շատ ու շատ աշխարհիկ փորձություններին ու քայքայիչ աղանդներին և կզորացնի երիտասարդների հոգին՝ կարելիություն տալով պահպանելու մեր ազգային-հոգեւոր արժեքները: Իսկ պահպանելու համար պետք է նախ ճանաչել: «Ինչպե՞ս պաշտպանես այն, ինչի մասին չգիտես, չես լսել կամ էլ սխալ են լսել»,- նշում է համախմբման խորհրդի հիմնադիր, հոգեւոր պատասխանատու, Մայր Աթոռի միաբան Թովմա արքեպ. հաջադրանք:

«Կարծում եմ, որ այս հոգեւոր ճգնաժամը պետք է հաղթահարվի ու աջակցություն են, որ պետք է դուրս բերեն մեր երիտասարդության այն տիղմից, որի մեջ միմյանց և նրանց կյանքի ընթացքը պահպանող այլը, ցույց տան ճիշտ ճանապարհը և առաջնորդեն դեպի աստվածային կատարելություն: Եվ ցանկացած խնդիր հեշտ է հաղթահարել, եթե անվերապահորեն հավատաստծո գործընկեր, հետեւե՛ք նրա պատվիրաններին»,- համարված են համախմբման երիտասարդ անդամները:

«Այսօր շատերն թվում է, որ կարող են փողով գնել ամեն ինչ, սակայն կան վե՛ր, վերելիկային պարզեցնել՝ աստվածային անխնայ երջանկությունը, Տիրոջ շնորհները, անսահման, անվերջ սերը՝ մարդկանց և Աստծո ստեղծած աշխարհի հանդեպ, որոնք ոչ մի կերպ և ոչ մի տեղ փողով չեն կանգնում: Այս ողջ հոգեւոր

հարստությունը մեզ փոխանցում են հենց քրիստոնեական դասերը»,- ասում են ուսանողները:

Արդ, այս արժեքներով ու Տիրոջ պատվիրաններով ապրելով իմաստավորվում ու կարելիություն տալով մարդկային կյանքը, մեր հոգին շերմանում աստվածային լույսով ու շնորհներով, իսկ ամենակարող Աստծո հանդեպ հավատը մեզ հաղորակիչ է դարձնում աստվածային երջանկությանը, որը թաքնված է հենց մեր մեջ, միայն թե պետք է նրան թույլ տանք վերաբորձանալ և պարուրել մեզ, առնել իր թեւերին և տանել դեպի մեր կյանքի նպատակն ու առաքելությունը, որին հասնելու համար նախ է առաջ հարկ է ճանաչել Տիրոջ ու օրհնակ վերցնել Նրանից:

«Հույս կենաց»-ի դասերն անցկացվում են նաեւ Երեւանում՝ Ֆիլանսաբալկային քոլեջի հիմնադրամում, որի ուսանողներն անկողններում մասնակցում ու շարունակում են իրենց աշակերտությունը ցուցաբերել նաեւ համախմբման աշխատանքներին: Այս քոլեջը դարձել է «Սուրբ Եջմիածնի երիտասարդներ» համախմբման ու բազմաթիվ միջոցառումների անցկացման սիրելի վայրերից մեկը:

Մոտ ապագայում ծրագիրը կմեկնարկի նաեւ մայրաքաղաքի այլ ուսումնական հաստատություններում, ինչպես նաեւ Կոտայքի թեմի Զարեհնազան և Արթուրյան համալսելներում:

Մարիամ ԱՆԵՏՄԱՆ
ԵԴԿ-ի ժողովրդական
Ֆակուլտետի 4-րդ կուրսի
ուսանողին

ՀԱՅՈՑ ԿԱՌՈՒՐԻՄՈՒՆԵՐ

ՎԼԵՔՍԱՆԴՐ Կ ՃՈՂԱՅԵՇԻ (1706-1714)

Սկզբը՝ 2011-ի թիվ 24, 2012-ի թիվ 1-3

Վլեքտիքիս ավելի մեղմացած ենք տեսնում իր ընդարձակ հիշատակարանում, որը, փաստորեն, ինքնակենսագրություն է: Այստեղ պարզ երևում է, որ տալիսին հավատափոխված չէ, քանի որ գրում է, թե եղել է հռոմեադավանության համակիր երանգանդի պապի, բաժակի ջուր խառնել է Սուրբ Հոգին «բղիսումն ի Հոգեմ և յՈրդւոյ» ասել: Ասվում է նաեւ, որ նա ֆրանկ լինելու մեղադրանքով պատժվածների և ազատել է: Բերվում են նաեւ միտումնավոր հորինված այլ եղելություններ, որպեսզի հիմնավորվի, թե ինչու է պատրաստվում կաթոլիկական: Երկարատե բանտարկությունն ու հալածանքներն էին ստիպել նրան դերձեց գրել, նա ազատվելու հույսն սկսել էր կապել դավանափոխության հետ: Հիշատակարանի վերջում ներում է իր բոլոր հայաժողովրդին, հրաժարվում Կ. Պոլսի եւ Երուսաղեմի պատրիարքություններից, թողնել տված փառքից եւ կամենում է գտնել կյանքի ուղիղ ճանապարհը: Դժվար չէ տեսնել, որ դավանափոխության որոշում է կայացնում միայն ու միայն ազատություն ձեռք բերելու համար:

Վլեքտիքի հալածանքները, դատելով հիշատակարանից, շարունակվում են նաեւ քաղաքային բանտում: Դավանափոխության շնորհիվ՝ նա 1710 թվի սեպտեմբերի 22-ին Փարիզի արքեպիսկոպոս Լուի-Անտուան Սոսայի առաջ հավատի դավանությունը տվեց, մերժեց հայադավանությունը եւ ընդունեց կաթոլիկությունը եւ եկեղեցական ու թագադրական իշխանություններից ազատվելու հրաման ստացավ: Բան-

տից ազատվելով հանդերձ՝ մնաց հսկողության ներքո: Նրան բնակության տեղ տրվեց Պլեյի դեյա Կրոայի տանը՝ Ֆերու փողոցի վրա: Նրան թույլատրում են պատարագել ամեն կիրակի (այլ տեղեկությամբ՝ ամեն օր) Կարմեղյանց մատուռում: Նա հաճախ շրջագայել է բուսաբանական այգում: Նրան ազատություն տրվեց, երբ առողջությունը բոլորովին քայքայվել էր: Եվ շատ չանցած՝ 1711 թվի հուլիսի 11-ին (ինչ տոմարով՝ հուլիսի 30-ին) նա մահացավ անհիշատակ միանձնության մեջ եւ թաղվեց Սբ Սուլպիկիոսի եկեղեցական դամբարանում: Նրա տապանաքարն անհայտացել է ֆրանսիական մեծ հեղափոխության շրջանում: 1793 թվին: Կյանքի վերջին շրջանում փափագել է գնալ Հոմը՝ հուսալով հանգիստ ապաստան գտնել, բայց չի կարողացել:

Վլեքտիքը, պատահել է, շփոթվել է երկաթյա դիմակով մարդու հետ, որ 54 տարեկանում մեռնելով՝ թողել է երկարակյաց անձի հոջակ եւ դարձել գաղափարային ծերունու տիպար: Նա գոհ դարձավ մոլեռանդ հռոմեադավանափոխությանը, որը մեծապես բորբոքեցին կաթոլիկ կրոնավորները ֆրանսիացի դեսպան Ֆերիոլի սրտում: Վլեքտիքը հայադավանության մեծ պաշտպան չէր, կարողացավ հարաբերություններ մշակել լատինների հետ եւ անգամ ստիպվեց, որ Ֆերիոլի իր գործունեության վերաբերյալ նպատակավոր վկայություններ տա: Այդ առումով շատ ավելի բուռն գործեցին Եփրեմ Դավանցի եւ Հովհաննես Չմյուռնացի, որոնք, սակայն, Ֆերիոլի անուրթ դավաճանության գոհ չդարձան: Վլեքտիքը, իհարկե, կաթոլիկության ամենամեծ հալածիչը չէր: Վլեքտիքի մահվան տարում Ֆերիոլը՝ որպես իսկապար, պաշտոնավարվեց, հսկողության տակ առնվեց եւ Փարիզ ուղարկվեց՝ իր արծաթագին գեղեցկուհի եղբորս Կլեյի հետ:

Վլեքտիքի գործունեությունը քննադատելիք շատ պատել ունի, սակայն կաթոլիկների ստոր արարքների հետ բաղդատած՝ նրա դեմ հարուցված մեղադրանքներն առավել քան մեղմանում են: Հաշվի առնելով նրա ծայրահեղությունը, բանտային անողորմ փորձանքները, հալածանքները եւ առողջական ծանր կացությունը՝ հազիվ թե կարիք կա կանգ առնելու նրա դավաճանափոխության խնդրի վրա՝ որպեսզի զինքն հայադավանի կողմից: Նրա հիշատակարանների մի մասը հրապարակված է, անտիպ նամակները, բանաստեղծությունները, աղոթքները, աղերսագրերը, կոնդակները, որոնք լույս են սփռում նշված շրջանի պատմության վրա, կարող են երկու մեծ հատոր կազմել: Դրանք ապացուցում են, որ Վլեքտիքը ճկուն եւ մշակված մտքի տեր մարդ էր:

Իսկ ինչ կացություն էր տիրում Երուսաղեմում: 1702 թ. հուլիսի 13-ի հրովարտված Վլեքտիքի առաջին անգամ հաստատվել էր Երուսաղեմի պատրիարք: Կարճ ընդմիջումից հետո՝ 1704 թվի դեկտեմբերին, Երուսաղեմի պատրիարքությունը կրկին տրվեց Վլեքտիքին: Հարկ է խոստովանել, որ Երուսաղեմի պատրիարքությունը Կ. Պոլսի պատրիարքների հանձնելը մեծապես աղետալի եղավ Երու-

սաղեմի աթոռի համար: Ստացվում էր, որ պաշտոնապես պատրիարք կա, սակայն փաստորեն՝ չկա: Աթոռը ղեկավարվում էր Կ. Պոլսից ուղարկված, բաբա կամ նազար կոչված, վարձկան մատակարարների կողմից, որոնք հաճախ աշխարհիկ անձեր էին ու մտածում էին միայն շահետու կամ շահեցնելու մասին: Երուսաղեմի հաստիքները գանձում էր Կ. Պոլսի պատրիարքությունը եւ ծախսում իր հայեցողությամբ՝ առանց Երուսաղեմի կարծիքը հաշվի առնելու: Դրա հետեանքով Երուսաղեմի աթոռի պարտքերը գնալով աճում էին: Կ. Պոլսի պատրիարքներն իրենց ազգականների ուղարկում էին Երուսաղեմ՝ որպես փոխարք: Երուսաղեմը թշվառ վիճակի մեջ էր, իսկ Կ. Պոլսում ժողովրդին կեղևում էին սուտ լուրերով: Եթե ծեր միաբաններից որեւէ մեկը բողոքի ձայն էր բարձրացնում, ապա բանտ էին գցում, իսկ եթե իրտասարդ էր, աքսորում էին կամ կալանում: Դրանից հետո այլեւս ոչ մեկը չէր համարվելու սրտացավ միաբանների պաշտպան: Իսկ երբ առձեռն միջոցներն սպառվեցին, սկսեցին կարասիի գաղտնի ձեռք ծախել Յուպտեում, Եգիպտոսում, ինչպես նաեւ պարտեզներն ու մուլքերը գրավ էին դնում, եկեղեցական սպառեց վաճառում էին այլազգիներին: Շատ հաճախ հազար դուրոշի ապրանք վաճառվում էր ընդամենը երկու հարյուր դուրոշով: Միաբանները գրվել էին հոգեպահ կերակրից: Շատացել էին պարտքատերերը, եւ քանի որ վճարում չէր լինում, նրանք դիմում էին ամեն տեսակի բռնություններին: Երբեմն վանք էին մտնում զինվորները, շարքում խցերի դռներն ու լուսամուտները, խուճարկվում խցերը, խլում միաբաններին: Եկեղեցիները, ծեծում նրանց ու հայիռում, փետրում ժողովուրդը եւ այլն, եւ այլն: Միաբանության կարգն ու կանոնը խախտվեց, տիրեց համատարած անկում: Այսպես եղավ մինչեւ 1713 թվից, երբ Սահակ Ապուլեցիցին շարունակում էր լույս կեցվածքը Երուսաղեմի վանքի եւ պատրիարքության նկատմամբ:

Շարունակություն՝ էջ 4

ՎԼԵՔՏԻՔԻ ԲՆԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ԵԿԵԼԵՍԻԱԿԱՆ ԿԱԳՈՐԸ

ՀԱՅՈՑ ՑԵՂԱՊՈԼԻՏԻԱԿԱՆ ԵՎԱՌԵՐՈՒՄԻՆ

Վանի նահանգը, որպես Օսմանյան կայսրության վարչատարածքային միավոր, կազմավորվել է 1548 թ.: Այն փաստագրորեն կայացել է 1555 թ. Ամասիայի պայմանագրով, երբ հաստատվել է Վանի նահանգի եւ ողջ Արեւմտյան Հայաստանի միացումն Օսմանյան կայսրությանը: Նահանգի վարչական կենտրոնը Վան քաղաքն էր:

Վանի նահանգի գոյության շուրջ երեք եւ կես դարերի ընթացքում վարչափոխվորի բնակչության թիվը եւ էթնիկական կազմը լուրջ փոփոխություններ են կրել: Գտնվելով Օսմանյան կայսրության եւ Պարսկաստանի սահմանափակի՝ Վանի նահանգը 16-17-րդ դարերում բազմիցս դարձել է արյունալի պատերազմների թատերաբեմ, որի արդյունքում նրա տարածքը հաճախ ավերվել է ամապղծել է, իսկ տեղաբնիկ բնակչության, այսինքն՝ հայերի քանակը մեխանիկական կործանում է ենթարկվել (շարքեր, բռնագաղթ, սոցիալ-տնտեսական եւ ռազմաքաղաքական ծանրագույն իրադրության հետեւանքով արտագաղթ եւ այլն):

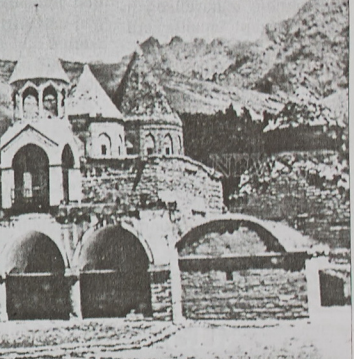
19-րդ դարի երկրորդ ջառորդից պատերազմների միացել է Ռուսական կայսրությունը: Սակայն այս շրջանում՝ ընդհուպ մինչեւ Առաջին աշխարհամարտը, նահանգը համեմատական անդորրի մեջ է գտնվել: Պարբերաբար կրկնվող շարքերը, բռնագաղթը ու տնտեսական եւ այլ

պատճառներով արտագաղթը, ինչպես նաեւ Հյուսիսային Սիջագեղից մեծ քանակությամբ քրդական ցեղերի մուտքը լուրջ փոփոխություններ են առաջացրել նահանգի բնակչության էթնիկական կազմում: Այս ամենին գումարվեց նաեւ Հյուսիսային Կովկասից «չերքեզներին» մուտքը նահանգի տարածք: Օսմանյան պաշտոնական վիճակագրության կողմից այս ընդհանուր անվանումը տրվել է Հյուսիսային Կովկասից Օսմանյան կայսրության տարածք վերաբնակված հյուսիսկովկասյան մահմեդական լեռնականներին (հիմնականում՝ մահմեդական օսեր, ինչպես նաեւ աղղեացիներ եւ մահմեդական արքազներ), որոնք այստեղ են հաստատվել Կովկասյան պատերազմից (1817-64 թթ.) հետո՝ 1860-70-ական թթ.:

Չնայած վերը նշված էթնոմիդոլոգիական գործընթացներին՝ 19-րդ դարի վերջին ջառորդում Վանի նահանգն Արեւմտյան Հայաստանի առավել հայաշատ նահանգներից էր: Վանի առաջնորդական տվյալներով՝ 1877-78 թթ. ռուս-թուրքական պատերազմից հետո (1878-80 թթ.) Վանի նահանգի հայերի թիվն անվազել 300 հազար էր (մեր հաշվարկներով՝ ավելի քան 310 հազար), ինչը կազմում էր բնակչության շուրջ 60 %-ը: Այս թիվը բնականաբար անհանգստացնում էր թուրքական իշխանություններին, ուստի 1878-88 թթ. Վանի

նահանգի վարչատարածքային բաժանման եւ սահմանների մեջ բազմաթիվ փոփոխություններ կատարվեցին, որոնց նպատակն էր դիմախելել նահանգի բնակչության էթնիկական պատկերը: Այսպես, Վանի նահանգի կազմից հանվեցին արեւմտյան ու հարավարեւմտյան հայաշատ շրջանները (Սուշ, Բուլանքի, Մանակեթրո, Կաթ, Բիթլիս, Կիզան, Սպար-բարիկի: Ըստ Պարսկաստանի Հանրապետությունում պատմական ժողովրդագրությանը զբաղվող լավագույն մասնագետներից մեկի՝ վարչական մասնագետներից մեկի՝ վարչատարածքային փոփոխությունները կատարելիս Օսմանյան իշխանությունների նպատակն էր թույլ չտալ, որ Վանի նահանգը լինի միատարր հայ բնակչությամբ օսմանյան վարչամիավոր: Փաստորեն, օսմանյան վարչակարգը նպատակադրվել էր այս ճանապարհով փակել հայաբնակ վիլայեթներին (նահանգներին) ինքնավարություն չտրուելու հարցը՝ գերտերությունների առջեւ արդարանալով, թե բացարձակապես հայաբնակ վիլայեթներն չկան Օսմանյան կայսրության տարածքում:

Միեւնույն նպատակը հետապնդելով՝ վարչատարածքային փոփոխություններից գալով՝ օսմանյան իշխանությունները դիմում էին նաեւ մեկ այլ գեղծարարու-

թյան՝ կեղծելով Վանի նահանգի տարածքում անցկացվող վիճակագրական հաշվարկների արդյունքները: Այդպիսի արդավանված տվյալներ են 1896 թ. օսմանյան պաշտոնական վիճակագրության քանակական ցուցանիշները, որոնց համաձայն՝ նահանգում իբր բնակվում էին 173,8 հազար մահմեդական եւ մոտ 62 հազար հայ: Այսպիսով, Հայկական հարցի միջազգային լուծման համար ստեղծվում էր շատ լուրջ խոչընդոտ:

Վանի նահանգի հայ բնակչությունը զգալի կորուստներ կրեց 1894-96 թթ. համալիսյան շարքերի ընթացքում, երբ կոտորվեց 20 հազար, բռնի մահմեդականացվեց 30 հազար եւ արտագաղթեց շուրջ 40 հազար հայ: Հիմնահատակ կործանվեցին բազմաթիվ հայկական գյուղեր Արձեշում, Աղբալում, Արձեշում եւ այլուր: Փաստորեն, համալիսյան շարքերի հետեւանքով Վանի նահանգի հայ բնակչության թիվը կործանվեց շուրջ 90 հազարով: Հայերի թիվը շարունակեց կրճատվել նաեւ 20-րդ դ. առաջին տասնամյակում, ա-

Շարունակություն՝ էջ 5

Գր. Լուսավորչի ջարդողությունը Նեապոլի Սբ Գրիգոր եկեղեցում

Սկիզբը՝ թիվ 2-3

Եղիշեի մոտ Դայաստան ուղարկված Պարսից մոգպետը, Կասակ մարգարանի հետ գրուցելիս, քրիստոսյան հայերի համառությունը ցույց տալով համար օգտագործում է այնպիսի արտահայտություններ, որոնք առկա են միայն Ագաթանգեղոսի մոտ՝ Դիոկղետիանոս կայսեր հրովարտական ուղղված Զայոց Տրդատ թագավորին, եւ որոնցում Դիոկղետիանոսը նկարագրում է Յուսաց աշխարհում քրիստոսյանների դեմ սկսած իր հալածանքներն ու նրանց համառությունը։

Ագաթ., §153
Եղիշե, էջ 60

«...վասն զի եւ գմեր զանխիսն, զառաջին հարսն զթագաւորսն, դառնացուցեալս ծանծարացուցին զի մեր տուրքս բթեցան, եւ նոքա ոչ գարհուրեցան ի մեռանելոյ»:

«... (թագաւորն Շապուհ) դառնացաւ եւ ծանծարացաւ յանձն իւր, եւ զնոսա ոչ կարաց նուագեցուցանել ի բազմութենէ... Սուրբ սպանողացն բթեցան, եւ նոքա պարանցցն ոչ ծանծարացան»:

Ագաթ., §154
Եղիշե, էջ 17

(Դիոկղետիանոս առ Տրդատ)

«Թեպէտ եւ ազգի ազգի պատուիս տանջանաց ի վերայ եղաք՝ առաւել եւս տոյրոյեալ յորդագոյնս տարածեցաւ աղանդ նոցա (քրիստոնէից)»:

«...քանզի տեսանէր զքրիստոնէիսն, որ օր քան օր յորդեալ տարածանէր ընդ ամենայն կողմանս հեռաւոր ճանապարհին ընդ որ ինքն անցանէր» (Յագկերտ):

Ագաթ., §203
Եղիշե, էջ 16

«Եւ զի՝ մի ըստ միոյն թուով զբազում տեղից այն են, որ իմ խաղաղութեամբ է հասեալ...»:

«...եւ զի՝ մի մի թուիցն, այլ զամենայն զանազանս յառաջ մատուցանէր»:

ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՎՈՐՉԻ ՊՎԵՏԱՍՈՒՆԵՐԻ ՎՐԳԵԼԸ ՎՍՈՐԻ ԿՎԹՈՂԻԿՈՍՆԵՐԻ ՕՐՈՔ ԵՎ ՆՐԱ ՎՆԱՎՆ ՇՈՒՐՋ ԵՂՎԵ ԽՈՐՀՐԴԱՎՈՐ ԼՈՒՌԹՅՈՒՆԸ V ԴՎՐԻ ԿԵՍԵՐԻ ՆՎՅ ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹՅԱՆ ՄԵՉ

Ագաթ., §760 ԵՂիշե, էջ 182

«Այլ ինքն (ս. Գրիգոր) միայն առանձնացեալ, զմի մի իւրաքանչիւր ի սրբոցն առեալ յիւրաքանչիւր արկելոյ դէմ՝ իւրաքանչիւր հանդերձով եւ իւրեանց կազմութեամբ պնդել եւ կնքել քրիստոսանշան կնքովն»:

Եղիշե, էջ 182

«...եւ զամփոփումս սուրբ ոսկերաց նոցա ոչ խառն ի խուռն ի մի վայր ժողովելով, այլ զմի մի ի նոցանէ ուրոյն կողմի կնք տապանս ժողովեալ էր, եւ զանուանս իւրաքանչիւր ուսեալ եւ ի վերայ տապանացն նշանակեալ էր: Եւ զկապանսն երկաթիս (ծծ.՝ պատեր), ընդ իւրաքանչիւր ոսկերսն եղեալ էր... որպէս եւ զհանդերձս զիւրաքանչիւր տապանի նշանակեալ էր»:

Ագաթ., §773 Եղիշե, էջ 195

«Եւ դէմք երեսացն (Տրդատ) դարձան յիւր իսկ կերպարանսն, եւ մարմինն փափկացեալ մատաղացեալ լինել իբրեւ զառուրեալ մանկան ծնելոյ»:

Եղիշե, էջ 195

«...զի եւ որ ծերագոյնքն էին ի նոցանէ (Նախարարացն Զայոց), փափկացան մատաղացան մանկացան»:

Ագաթ., §797
Եղիշե, էջ 55

«Ի վաղնջուց հետէ կորուսեալք (պետք է ուղղել ըստ Եղիշեի՝ «կուրացեալք»), տգիտութեամբ մեղացն պաշարեալք, մառախլապատք, միգապատք, ափշեալք, ոչ կարացեալ հայել իմանալ նկատել, զարեգակն արդարութեան տեսանել»:

«Նոքա ի վաղնջուց հետէ էին իսկ կուրացեալք, դուք զիստ զկնի կուրացն կուրացարուք»:

(Եղիշեի օգնությամբ հնարավոր է դառնում ճշտել Ագաթանգեղոսի բնագիրը - «կուրացեալք» իմաստն աճելի է պատշաճում այստեղ, քան «կորուսեալք»՝ Տրդատ թագավորն ուզում է ասել, թե «Վարուց մեզ՝ հեթանոսներին կուրացրել էր տգիտության մառախուղն ու մեղք, որ խաղաղում էր հայել իմանալ նկատել, զարեգակն արդարութեան տեսանել»։ Կեսարիայի արքեպիսկոպոս Դեոնոսիոսի հղած նամակի այս խոսքերը բաղդակ են Ագաթ., §235-ից, որտեղ Խոր Կիրակոսից նոր դուրս եկած Գրիգորը բարոյում է իր շուրջը հավաքված հեթանոս հայերին. «մառախուղ տուրեւրացն խաղաղութան թանձրութեան նստեալ է ի վերայ ձերոյ աչաց սրտին, ոչ կարացեալ հայել իմանալ, ածել զմտաւ, եւ զԿրարիչն ճանաչել»):

Ագաթ., §823
Եղիշե, էջ 15

«...եւ իբրեւ ի քնոյ ընդոստոյեալ, զի գիտացիք զգագաւորութիւնս, որ արժանն է»:

«Ոչ ի կարծ ընդոստոյեալ, եւ ոչ ի լուր զարթուցեալ»:

Ագաթ., §824
Եղիշե, էջ 54-55

«Չի գոր, կափուցեալ գաշ ձեր, համարելի խաւար՝ ծագեցաւ երաց եւ լուսաւորեաց գտեսանելիս ձեր, մերկեաց ի ձեռն զգգեցեալ զխաւարն հեթանոսութեան, եւ զգառազայայաթական զգեցոյց զպատմութեան»:

«Կափուցեք զաշա լըն, թերցուածոց, եւ խցեք զականջ ի լսելոյ... խաւարն արտաքին նոցա՝ թանձրացեալ պահի, դուք լուսազգեստեք՝ ընդ՝ որ յուրարկեցան ընդ նոցա ի նոյն խաւար»:

Սույն զուգահեռի հատվածում Ագաթանգեղոսի դիմաց եղիշեն հավելյալ ունի՝ «Եւ զկապանսն երկաթիս ընդ իւրաքանչիւր ոսկերսն եղեալ էր, քանզի դաժնացն ի բաց ընկեցեալ էր» («Եւ երկաթն կապանքներն էին որոված յուրաքանչիւր կմախքին, քանզի դաժնեցողքն ցրիվ էին տվել» (Նրանց ոսկորները): Այստեղ Եղիշեն Խուժիկի պատմածը սուրբ Դեոնոսիոսյան նահատակների նշխարներն ամփոփելու մասին ներկայացրել է Ագաթանգեղոսի Պատմության ոճով, քանի որ երկուսն էլ հեղինակների մոտ էլ խոսքը վերաբերում է միեւնույն նյութին՝ սուրբ Դեոնոսիոսյան եւ սուրբ Յովիսիմյանց նշխարների ամփոփմանը, որոնց հոշոտել էին կրակապաշտ Յակեթրոսի եւ մյուս կողմից՝ հեթանոս Տրդատի դաժնեքնը:

Բայց, համեմատելով հայերեն Ագաթանգեղոսի եւ սուրբ Գրիգորի հունարեն Վարքի համապատասխան հատվածները, պարզվեց, որ այստեղ, ինչպես եւ Եղիշեի մոտ, Յովիսիմյան կույսերի նշխարներն ամփոփելիս սուրբ Գրիգորը «երկաթե զամբով զամուծ է նրանց տապանները»։ Անկնայել է, որ այդ նախադասությունը եղել է նաեւ հայերեն Ագաթանգեղոսում եւ բաց է թողած գրիչների մեղքով - դրա մասին է վկայում «Իւրաքանչիւր հանդերձով եւ իւրեանց կազմութեամբ պնդել» աղճատ խոսքը Ագաթանգեղոսի հատվածում։ Ուշագրավ է, որ «պնդել» բայի դիմաց Ագաթանգեղոսի երկու ձեռագիր ունեն «պատեր» - վերջին բայը, սակայն, մնացորդն է այն բաց թողած նախադասության, որ առկա է հունարեն Վարքում, որի հիման վրա էլ վերականգնում են արտագրող գրիչ բացթողածը. «Իւրաքանչիւր հանդերձով զոսկերսն սրբոյ պատեր եւ երկաթե կապանոք իւրեանց կազմութեամբ պնդել»։ Ըստ Երեւոյթի, Ագաթանգեղոսի սկզբնական ձեռագրում տողերն ավարտել են «պատեր» եւ «պնդել» բայերով, որոնց նմանությունը շփոթեցրել է արտագրող գրիչն եւ պատճառ դարձել մի ամբողջ տող բաց թողնելուն։ Գալով Ագաթանգեղոսի բնագրից օգտվելու փաստին՝ հարկ է նշել, որ այդ երկու V դ. սկզբից ի վեր դասավանդվում էր Զայոց դպրոցներում, որոնցից եւս աշակերտները՝ հետագա մեր նշանավոր մատենագիրները, զոգ գիտելիս նրա շարադրանքը, ուստի բնական է, որ Յովիսիմյան կույսերի նշխարների ամփոփումը եւ Պարսկական անապատում հոշոտված սուրբ Դեոնոսիոսյան նշխարների ամփոփումը Եղիշեն հարկն է համարել շարադրել ագաթանգեղոսյան բառուբանով։

Շարունակությունը՝ էջ 6

ԴՅՈՒՄ ԿԱԹՈՒՐԻԿՈՍՆԵՐ

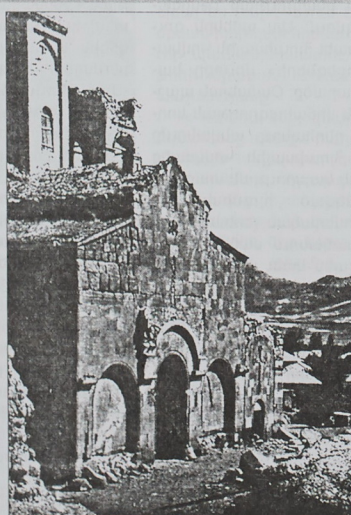
ՎԼԵՍԱՎԵՐԻ Կ ՃՈՐԱՎՅԵՃԻ (1706-1714)

Սկիզբը՝ էջ 3

Մեզ հետաքրքրող ժամանակներում Կ. Պոլիս եկավ Յովիսիմյան Բաղիշեցի վարդապետը, որն ավելի հայտնի է Կոլոտ մականունով։ Բաղիշե բաղաձայն ծայրին՝ Խոցերով գետակի ափին, գտնվում էր Սբ Կարապետ Ամրոգու կամ ժողովողական բարբառով՝ Ամրոգու վանքը, որը դեռ Գրիգոր Տաթևացու ժամանակներում հռչակվեց՝ Դանիել ճգնավոր վարդապետի ջանքերով։ Բարսեղ Գավառացու կամ Աղբակեցու օրոք ուսումնարանը նոր փայլ ստացավ, որը դարձավ եւ անգամ համալսարան է կոչված հայոց մեջ, քանի որ արտաքին ուսմանց մեջ էլ իմաստավոր։

1615 թվին Բարսեղ Գավառացուն փոխարինեց Ներսես Մոկացին, որն ավելի ուշ Մեն անապատ տեղափոխվեց, որից հետո բավական ժամանակ ոչինչ հայտնի չէ հաջորդների մասին։ 17-րդ դարի երկրորդ կեսին փայլեց Կարոսն Բաղիշեցի վարդապետը, որը նշանավոր աշակերտներ կրթեց. Գրիգոր Շիրվանցի, Յովիսիմյան Բաղիշեցի։ Նրա օրոք Ամրոգու վանքը հարստացավ նոր շինություններով եւ մատենա-

դարանով։ Նրա մասին մեզ շատ տեղեկություններ չեն հասել, չնայած աշակերտները գովեստներ ու երախտագիտության խոսքեր են հղում նրա հասցեին, սակայն առանց կենսագրական տվյալների։ Վարդապետ մահացավ 1705 թ. մարտի 24-ին եւ թաղվեց Բարսեղի մոտ՝ Ամրոգու եկեղեցու ատյանի վրա։ Դրանից հետո հաջորդության համար գծություններ ընկան, որի հետեւանքով երկու ընտիր աշակերտները՝ Գրիգորը եւ Յովիսիմյանը, ստիպված եղան թողնել իրենց սիրելիքը՝ համալսարանը եւ մի շարք վանքեր այցելելուց հետո հաստատվեցին Գլակա Սբ Կարապետ վանքում՝ ստանալով Կարապետ եպիսկոպոսի հովանավորությունը։ Այս շրջանում էլ սկսվեց Գլակա մայրավանքի վերաշինությունը, սակայն մի քանի տարվա ընթացքում շինված կառույցները հիմնահատակ քանդվեցին 1709 թ. հունիսի 5-ի երկրաշարժի հետեւանքով։ Ստիպված եղան նորից ձեռնարկել վանքի վերաշինությանը։ Կարապետ եպիսկոպոսի մահից հետո Գրիգոր Շիրվանցին վանահայր ընտրվեց եւ գործի անցավ Յովիսիմյանի հետ, սակայն մեծ

պարտքերի տակ ընկավ։ Այդ էր պատճառը, որ Յովիսիմյանը 1712 թվին դուրս եկավ հանգանակություն եւ հասավ Կ. Պոլիս։ Սահակ պատրիարքի օգնությամբ նա այստեղ էլ լավ հանգանակություն արեց եւ ազատեց Գլակա վանքը պարտքերից։ Այդ ժամանակ Կ. Պոլսում հանգանակություն եւ հավաքել նաեւ Աբրահամ Խոջաբեցին, Ներսես Շերունին եւ այլ Յովիսիմյան։

Երբ Գլակա վանքի պարտքերի հարցը լուծված էր, Սահակ պատրիարքը եւ Պոլսի մեծադուրեցիկ Զարություն Մուրադյանը, Զարություն Թեմեյանը, Սարգիսը, Իսրայելը, Լոթվիլը եւ մայրաքաղաքի հայությունը Կոլոտին համոզեցին Երուսաղեմ գնալ՝ որպես աթոռակալ ու վեբի՝ որոշակի գումար տալով։ Նա Երուսաղեմ հասավ 1713 թվի ապրիլի 5-ին։ Կոլոտի գալը հեղաշրջեց եղավ Երուսաղեմի աթոռի համար։ Նա կարողացավ իր հետ բերած գումարով գրավից հանել մի փոքրիկ վանք, որը, թերեւ, Ամրոգոյ եկեղեցին էր, Սբ Զարությունի կանթեղները, Սբ Զեփտակապետի վանքի պարտեզը, որ ֆրանկերի ձեռքում էր։ Ապրիլի 5-ին՝ Չասիկը կատարելուց եւ ուխտավորություն ուղարկելուց հետո, Յովիսիմյան Կոլոտը շարունակեց իր պաշտոնավարությունը՝ մեծ ուշք դարձնելով աթոռի ներքին բարեկարգությանը եւ պարտքերի մարմանը, թեյուզել պարտադրել եւ հայ հոռմադավանների կողմից ենթարկվեց գրպարտությունների ու կոտե մեծ նեղություններ։ Բայց Կոլոտը հաստատուն մնաց իր ուղղության մեջ եւ ոչ մեկի չէր ներում վանքի մատակարարություններից լենգությամբ ու չարաշահությամբ օգտվելը։ Նա մեծ հույսեր էր կապում Կ. Պոլսի ուխտավորների՝ հաջորդ տարում գալու հետ։ Սակայն նրա ականալիքները չարաբացան։

Շարունակելի
Բաբկեն ԶԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ
37 ԳԱՍ Թղթակից անդամ, պրոֆեսոր

Իսկական գրողն ու արվեստագետը միշտ էլ առաջ է ընկնում իր ապրած ժամանակից:

Այդպիսին էր արձակագիր, Եսեփստ, հրապարակախոս Վարդգես Պետրոսյանը (1932-1994 թթ)։ Հայ գրականության բա-
նալիքներով նրա անցած ճանապարհը
բարդ ու դժամատիկ, ետև շքեղ ընթաց-
ան էկելով։ Նրա մտաբեր գաղափարային կա-
յացավ վաղ հասակից։ Ընդամենը տասն-
չորս տարեկան էր, երբ տպագրվեց առա-
ջին բանաստեղծությունը՝ «Պիոներ կան»
թերթում։ Նրան անմիջապես նկատեց
Նաիրի Չարյանը եւ 1948 թվականին
«Գրական թերթ» ազդեցիկ պարբերակա-
նում տպագրած «Պատանի բանաստեղծը»
հոդվածում բարձր գնահատեց ու դժա-
տեց շնորհալի պատանու գրական շնորհք
ու արժանիքները։

4. Պետրոսյանը երկար տարիներ զբաղվել է լրագրողական գործունեությամբ, սկզբում՝ Գավառի (Կամո) շրջանային թերթում, ապա՝ «Սովետական Հայաստան», «Ավանգարդ» հանրապետական թերթերի հմաքաղաքություններում: 1967 թ.

Հայաստան երկիրը Վարդգես Պետրոսյանի հրապարակագրությունում

հիմնադրվեց «Գարուն» երիտասարդական հանդեսը, եւ Վ. Դեղորայսյանի վստահվեց գլխավոր խմբագրի պաշտոնը: Երաւ մեծ ճանաչումով ու հեղինակությունը սկսվեց հենց «Գարուն»-ում աշխատելու տարիներին: 1969 թ. քրան շնորհիվ ու Հայաստանի ԵՄ Եվրոյան կոմերտմոլոթյան արտասահկի դափնեկրի կողմիւ, իսկ 1971-ին՝ «Գարուն» ամսագրիւ հրատարակած «Հայկական Եսթիկներ» համար արժանանում Հայաստանի լրագրողների փիւղայն «Ոսկե գրիչ» մրցանակի:

Նրան համահայաստանյան ու համազգային ճակատով բերեցին «Ամավարտ դիմակարարներ», «Վերջին զիշեր», «Զառչող կիսաբաց լուսամուտներ», «Հույսի եւ բարության գույնը», «Հավասարում բազմաթիվ անհայտներով» ժողովական «Մամա՛», եւ արդեն մտադիշ են», «Ալարած եւ չապրած տարիներ», «Դեղատուփ Անի», «Վերջին ուսուցիչը» վեպերն ու փպակները, «Ծանր Ե Յփուկրատի գլխարկը» պիեսն եւ այլ գործեր:

Ստեղծագործական բազմաբնույթ ու բազմաբովանդակ աշխատանքը նա մշտապես զուգակցել է հասարակական-մշակութային ակտիվ գործունեության հետ. 1975 թվականից եղել է Հայաստանի գրողների միության երեւմտաբլ փյնչէ 1990-ը: Ուղեորություններ է կատարել արտասահմանյան մի շարք երկրներ, մոտիկից շփվել սփյուռքահայ բազմաթիվ համայնքների հետ, եւ այդ տպավորությունների արդյունքում ծնվել են նրա գեղեցիկ ու շքեղ ակնարկներն ու ուղեգրությունները: Այս ամենից առաջ կամ այս ամենից հետո հստակ պետք է շեշտադրել, որ Վ. Պետրոսյանի հայ գրական իրակւն

Մտլոթյան մէջ հանդէս է գալիս որպէս հրաշալի հրապարակախոս ու գրական մունետիկ, սկզբնաւոր թարծր գաղափարայնութեամբ օժտուած բարձր հայրենասէր, իր ժողովրդի լուսավոր ապագայով արդող լավատես հայորդի: Պետրոսյանի հրապարակախոսական ու փաստագրական արձակուղի շարունակած հոգեւորութիւն ու կենսափափաքները ողջ պատմութիւնն է՝ սկսած նրա ծննդյան առաջալիցէի մինչեւ 20-րդ դարաւերջը՝ գրողի ապրած վերջին տօրեք: Իր փոխակցական ողջ կյանքում ևս որոնէ իր ժողովրդի անհատական ու համալքական, պատմական ու ժամանակակից-առօրեական կերպարը: Եւ մշտնապէս մենախոսութեան մէջ էր հայոց պատմութեան բոլոր դարաշրջաններն ու բոլոր ժամանակներն հետ, պատմական մեծ ու փոքր դէմքերէն ու անհատներէ հետ: Հայոց պատմութեան հազարամյա առասպելական ոգին է կենդանանում, զուլկն ու պատկեր տեսանում նրա գրչի ներքո: Պատմութիւնը դառնում է առասպել, առասպելը՝ իրականութիւն: Հայոց պատմութեան՝ երկու հազար տարի առաջ կատարուած դէպքերը նրա գրական վարպետութեան շնորհիվ դառնում են այժմեական են արդիական, դառնում առօրեայ ու այսօրյա ներկայութիւն, քանզի այնպէս կենսունակ, կենդանի ու ոգեղեն է ներկայացնում հայոց գրական ու պատմական ընթացքը, պատմութեան գրական փիլիսոփայութիւնը: Եւ հաճախ է զուգահեռներ գծում հայ եւ օտար (սակայն մեզ բախտաբախ) ժողովուրդների ճակատագրական ընթացքների միջեւ՝ շեշտադրումներ անելով այն բանի շուրջ, որ փոքր ժողովուրդներին առաջել էին ևս:

թակա պատմության մեծ ու փոքր աղետներին:

Նա կարելու խաղաղամենը ու եղբայրահակոսներն է անում՝ պատմության դասերը մոռացության չմատնելով առումով: Իսկ պատմության անողը դասերը նա հիշեց-նում է մեզ՝ երկարզգիլ ցանկացած կենդի՜լ, Կարաից, Դեր Չորի անապատից, Սուսա լեռան բարձունքից, երկրորդ համաշխարհային բոցերու ողջակիզված սերբա-կան, քեռուսական, ուկրաինական, ռուսական գյուղերից ու քաղաքներից: Ե՛րբ է ծնվել ֆաշիզմը, ո՞րն է նրա առաջին հիմն-ը, ո՞վ կրակեց ֆաշիզմի առաջին փամ-փուշըը: հարցնում է գրողը սերբական Կրպատնեց քաղաքում՝ ուկրաին լիեյտվ պատմության մեծ դասի գանգերին: Ապա պատմության մեծ դասը ձգվում է Դեր Չորի անապատում մե Գալստիսայատանի հայաթափ ու ավերակ տարածքում: Հայու-թյունից զրկված հայոց պատմական քեռ-անումն հանդիպող եկեղեցի՜ն՝ Կարս քա-ղաքի Առաքելոցը, գրողի համար այլևս Աստուծ տուն չէր, քար չէր, փայտ չէր: Մա՛րդը՝ «Առաջին մարդը, որին ես հաս-նիդեցի Արմենայան Հայաստանի խանձ-ված հողի վրա: Եկեղեցին հայ մայր էր, որի զավակին խլե՜ն էս, թաթնե՜կ նրա աչքի ա-ռաջ, էտու՜ն չորս շրջապէ՜ս հողին ու դառու-պաթու՜ն չմոռնե՛ր: Եվ քանդված զանգա-կարուն այդ մոր զավակն էր»:

Հոգեբանական այս տխրաշունչ, նյարդացունց դրաման շարունակվում է. «Ես ես» տեղ եմ եփրատի կամուրջին, որի բարձունքից հայ աղջիկներն իրենց ջուրն էին նետում թուրք սադիստներին չհանձնվելու համար:

Շարունակությունը՝ էջ 7

**ՎԱՆԻ ՆԱՐԱՆԿԻ ԲՆԱԿԱՊՈՒԹՅԱՆ
ԷԹՆԻԿԱԿԱՆ ԿԱԳԱՔԷ
ՀԱՅԴՈՋ ՁԵՂԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՆԱԽՈՐՅԱԿԻՆ**

Սկիզբը՝ էջ 3

Այժմ մանրամասն անդրադառնալիս Վանի նահանգի տարածքում բնակվող յուրաքանչյուր եթիոպական հանրությանը՝ վերջում ստանալով ամբողջ նահանգի եւ նրա 2 վարչամիավորների բնակչության ընդհանուր թիվը:

ա) **Հայեր:** Հայոց ցեղասպանության խաթորելի Վանի նահանգի ամենամեծաթիվ էթնիկական տարրը հայերն էին: Ինչպես վերը ներկայացնիք, Վանի նահանգի տեղաբնիկ էթնիկ տարրը կազմող հայերի քանակը 16-19-րդ դդ. շարունակաբար նվազել է: Կոստանդնուպոլսի հայոց պատրիարքարանի տվյալներով՝ 1912 թ. ապրիլի 1-ին Վանի նահանգում շուրջ 197 հազար հայ էր բնակվում, որից շուրջ 185 հազարը՝ Վանի գավառում: Սակայն չպետք է մոռանալ, որ Կոստանդնուպոլսի հայոց պատրիարքարանը հաշվառման խիստ բարդություններ է ունեցել և միեսնույն ժամանակ շտապողական հաշվարկ է կատարել՝ կապված Հայկական բարենորոգումների ծրագրի հետ: Եվ, բացի այդ, հաշվառվել են հիմնականում միայն Հայաստանյայց Առաքելական Սուրբ Եկեղեցու հետևորդները, չնայած Վանի նահանգում կաթոլիկ հայերը շատ չէին թիվ էին կազմել, իսկ բողոքականները գրեթե իսպառ բացակայել են: Վանի թեմական փոհակազմություն 2 տարբեր տվյալներով է՝ Վանի նահանգի հայերի թիվը 214 հազար կամ 1922 հազար էր:

1916 թ. հունվարի 14-ին Երեւանի, Ելիզավետպոլի, Ռիֆայիսի նահանգներում, Կարսի մարզում եւ Պարսկաստանում անցկացված վիճակագրության համաձայն՝ այս տարածքներում Կանի նահանգից ապաստանած հայու թիւը կազմում էր 24 127 ընտանիք: Հիմք ընդունելով մեկ ընտանիքի միջին մեծության 8,6 գործակիցը՝ Բ. Բաղդասարի հաշվարկը՝ եւ հայերի թվաքանակը եւ ստացել ավելի քան 207 հազար թիվը: Հաշվի առնելով այն, որ այդ ընտանիքներն իրենց ողջ կազմով չէին կարողացել փրկվել, ուստի այս թիվը պետք է ընդունել որպես ելակետային դրույթուն գաղթի նախօրյակին, այսինքն՝ գաղթի ճանապարհի բռնած վակ: Միասուրականցիները քանակը: Վիեննայի ժամանակ այս թիվը թույլ է տալիս մեզ նախապատ-
նությունը տալ վերնույթա՝ շուրջ 214 հազար թվին: Հաշվի առնե-
լով բնակյան աճի ցուցանիշները՝ 1914 թ. հոկտեմբերի 1-ի դրու-
թյամբ, այսինքն՝ 2,5 տարի անց (նազանգյան գործողությունների ամփոփապէս նախօրյակին) Կանի նահանգի հայերի թիվը կլինի շուրջ 220 հազար: Հարկի առէլ, որ «Հայաստանի ազգային նախա-
սի» երկրորդ հատորը «Հայկա-
կան Մեծ եղեռնը 1915-1916 թթ.»
քարտեզում (Էջ 94) արդեն նշված
է առավել ճշգրտված 219 հազար
թիվը (քարտեզի հեղինակ՝ Գ. Հա-
րությունյան, հաշվարկը՝ Գ. Բա-
ղդասարի): Հարկ է նշել, որ Կանի
նահանգի հայերի թիվը 1915-1916 թթ.

գործերի անվայելության ժամանակ հարեւան վիլայեթներին (Բիթլիսե և այլն) հազարավոր հայեր (անվազը 5 հազար) ապաստանեւ են Վանի նահանգի ռուսական զորքերի վերահսկողության ներքո գտնվող տարածքներում: Փաստորեն, հեռավագ հաշվարկներով, երբ դիտարկենք Վանի նահանգի կորուստները 1914-18 թթ., պետք է հաշվի առնենք թանկ այդ փաստը:

Այսպիսով, Հայոց ցեղասպանության նախօրյակին Վանի նահանգի հայերի թիվը արդեն շուրջ 220 հազար էր կազմում։ Նրանք գերազանցապես բնակվում էին Վանի գավառում, մասնավորապես՝ Վան քաղաքում և Վանս լճի առափնյա գավառակներում։ Գ. Բաղդյանի հաշվարկներով՝ Վան քաղաքում միայն հայերի թիվը մոտ 30 հազար էր։ Նրանք կենտրոնացած էին Վանի՝ միայնակցից 5-6 կմ հեռավորության վրա գտնվող արեւելյան Այեւեւ (մոտ 25 հազար հայ) և արեւմտյան Քաղաքամեշ (շուրջ 3 հազար հայ) թաղամասերում։ Խոտորեցրելու Վանի գավառի՝ Հաջաքարի գավառում հայերի բնակիչն անհամեմատ ավելի քիչ էր։ Եթե 1880-ական թթ. հայ բնակչության հոծ գնակվաներն էին առկա Հաջաքարի Աղբալ, Խաչաք, Տուլամերկ և Գավառ գավառակների ավելի քան 60 գյուղերում, ապա Հայոց ցեղասպանության նախօրյակին հայերը մեծամասնություն էին կազմում միայն Խոչարի և Աղբալի որոշ

Վանի նահանգ.
Սբ Թովմասի եկեղեցին

մատերում ու հիգա գյուղաքաղա-
քում: Հայքայրի հայության թիվը
կրճատման պատճառով պարբե-
րաբար կրկնվող ջարդերն ու առ-
տագավորն էին: Եթե 1880-ական
թթ. Հայքայրի հայության թիվը
35-40 հազար էր, ապա 1912 թ.
շուրջ 15 հազար (քանի որ, Կոս-
տանդնուպոլսի հայոց պատ-
րիարքարանի տվյալների համա-
ձայն, 1912 թ. Վանի նահանգի
հայերի թիվը 147 հազար էր, այդ
թիվում 185 հազարը Վանի գա-
վառում, ուստի Հայքայրի հայու-
թյան թիվը շուրջ 12 հազար էր
սակայն, հաշվի առնելով հա-
բեակյություն հաշվառման բար-
դուրյունները հիմնականում
հայաբնակ այս գավառում, հա-
յության թիվը պետք է դիտարկե-
ն շուրջ 15 հազարի սահմաննե-
րում):

Ի մի բերելով այս թվերը՝ կարելի է եզրակացնել, որ, հաշվառելով հայ բնակչության բնական աճն ու արտագաղթը՝ չափելով, Յայոց գեղասպանության նախօրյակին Վանի նահանգի շուրջ 220 հազար հայից մոտ 205 հազարն ապրել է Վանի գավառում՝ իսկ ավելի քան 15 հազարը՝ Չալարիում:

բ) Զորքեր: Հայոց ցեղասպանության նախօրյակին Վանի նահանգի բնակիչները Երևանի տարրը բողոքեցին: Փոքր քանակով զորքեր Վանի նահանգի տարածքում հաստատվել են դեռևս մինչև օսմանյան այս վարչա-միավորի կազմավել: Զորդական էթնիկ տարրի առաջին անգամ այստեղ (Հաքարիում) հայտնվել է 9-րդ դ.: Զորքերի քանակն սկսեց աճել 11-րդ (սելջուկ-թյուրքերի արշավանքներ) և 13-15-րդ դդ. (մոնղոլական արշավանքներ և նրանց շուրջ 100-ամյա տիրապետություն, Էթնկ-թեմուրի արշավանքներ, կարապոյունլու և ակ-կոյունլու թուրքմենական ցեղերի տիրապետություն): 16-17-րդ դդ. թուրք-պարսկական պատերազմների ընթացքում պատերազմող կողմերը, կայսրակ ու Նեսալով թուլլ չտավ թշնամու պարտավորումը եւ, հետեւապես, առաջիարացումը, ոչնչացում էին Վանի նահանգի սահմանակից շրջանների ցանքատարածությունները՝ այդ կերպ հիմք տեղեղծել հայ շինականւելի առտագաղթի համար:

Շարունակելի
Միքայել ՄԱԼԽԱՍՅԱՆ

ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՎՈՐԶԻ ՊԵՏԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՎՐԳԵԼՔԸ ՎՍՈՐԻ ԿՎԹՈՐԻԿՈՍՆԵՐԻ ՕՐՈՔ ԵՎ ՆՐՈՎ ՎՆԱՎՆ ԵՆՈՐԶ ԵՂՁԻ ԽՈՐՀՐԴՎՈՐ ԼՈՒՌԹՅՈՒՆԸ V ՂԱՐԻ ԿԵՍԵՐԻ ՆՎՅ ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹՅԱՆ ՄԵԶ

Սկիզբը՝ էջ 4

Այսպես որ, Եղիշեն, թեև Գրիգոր Լուսավորչի անունը չի տալիս, բայց Վարդանանց պատմության մեջ՝ հավատակ Մալխասյանցի ենթադրության, կրկնվում է Ագաթանգեղոսի Պատմության բազմաթիվ նախադասություններ, համեմատություններ և ոճական դարձվածներ, ինչպես և հեթանոսական շրջանի քնորոշ արտահայտություններ, որ գործածվում է արքայից արքա Ջաղերտի հրովարտակներում, բայց թաղել է Ագաթանգեղոսի Պատմության մեջ եղած հեթանոս արքաների՝ Խոսրով Մեծի, Տրդատի, Դիոկղետիանոսի հրովարտակներից, քանի որ հայերեն Ագաթանգեղոսի հեղինակը ժամանակով ավելի մոտ էր կանգնած նախագրային ժամանակին և տեղյակ էր իրն անավոր խոսակցական ոճերին և արքունի արարողակարգին։

Սուր, Մալխասյանցի այն պնդումը, թե Գրիգոր Լուսավորչի անձը 460-ական թվերից առաջ մոտ 180 տարի թաղված է եղել մթության մեջ, և նրա պաշտամունքն առաջ է եկել միայն V դ. վերջին, վկայում է, որ մեր կողմի հայագետը և նրան հետևողները բոլորովին ծանոթ չեն եղել դարսակգրի գոյություն ունեցած հայ եկեղեցական վավերագրերին, որոնք հիմնովին հերքում են նման կանխակալ պատկերացումները։

Հակառակ Սուր, Մալխասյանցի և նրա համախոհների, պետք է նշել, որ Լուսավորչի պաշտամունքը ստեղծվել էր արդեն IV դ. ընթացքում՝ այդ Կաթողիկոսական Տան իշխանության ժամանակ, և իր բարձրակետին հասավ V դ. սկզբին՝ հայ Նոր դարության սկզբնավորման շրջանում, և Գրիգորի իր վեճակ կերպարանքով փայլատակեց ոչ թե 460-ական թվերին, այլ հենց V դ. առաջին քառորդում։ «Հաճախապատում ճառերի» յուրաքանչյուր վերադասության մեջ Գրիգորը մեծարվում է որպես «Հայր մեր լուսավորիչ»։ Սահակ Պարթևի վերաբերյալ «Գիր աւանդութեան» գրված-

քում, որի մեջ Նորդարձ ըմբերի որդիներն ու Գրիգոր Լուսավորչի միջեւ հարցուպատասխանի ձեռք սահմանվում են Նոր հավատի սպասավորելու համար հատկացվող ապրուստի միջոցները, հայոց դարձի ռաիկիրան կոչված է «սուրբ լուսավորիչն Յայոց Մեծն Գրիգորիոս» (Սրբոյն Սահակայ Գիր աւանդութեան. յաղագս կարգի սպասաւորաց սրբոյ եկեղեցոյ. - Սփիեռն Հայկական, հ. Բ, էջ 127)։ Սահակ Պարթև կաթողիկոսի հեղինակած է 426 թ. Վաղարշապատի եկեղեցական ժողովում հաստատված «Կանոնական Սահմանադրություն» մեջ («Կանոնք սրբոյն Սահակայ Յայոց հայրապետի») (Կանոնագիր Յայոց, հ. Ա, աշխատություն Կ. Հակոբյանի, Երեւան, 1964, էջ 363-421) Յայոց առաջին քահանայապետը և Լուսավորիչը քանիցս մեծարվում է այնպիսի օրբազան պատվաւուններով, ինչպես՝ «Երիցս երանելի քաջ Նահատակն Քրիստոսի Գրիգորիոս» (կանոն ԼԸ), «առաքեալն և խոստովանողն Քրիստոսի և հայր վերստին Նորդոման բոլոր Յայաստան աշխարհիս Գրիգորիոս» (կանոն Կ), «քաջ Նահատակ տեր Գրիգոր» (կանոն ԿԴ)։ Ի դեպ, «Երիցս երանելի» պատճենված է հունարեն τριτοκλαδονος (լատ.՝ ter beatus) մակդիրից, որ Հուլյն եկեղեցին ընդունել է քրիստոնեություն ընդունած առաջին կայսրին՝ Կոստանդինոս Մեծին։ Այսպես, տեսնում ենք, որ V դ. առաջին կեսից սկսած, դեռևս Նոր ստեղծվող հայ մատենագրության մեջ, Գրիգոր Լուսավորիչը ներկայանում է իր ամբողջ վեճակ կերպարանքով։

Շարունակելի
Ալեքսեյ ՄՈՒՇԵՐՅԱՆ
Բանասիրական գիտ. դոկտոր

Հայրապետությունը յոթ մահացու մեղքերից առաջինն է և զուգահեռ բոլոր մեղքերի։ Հայրապետությամբ էր, որ սատանան, իրեն անչափ մեծ մեկը կարծելով ու նախանձելով Սատան մեծ փառքին, քակա-ցավ Նրա տեղը գրավել։ Այս մասին Շաալի մարգարեի գրքում կարդում ենք։ «Արդ, ինչպես երկնքից ընկավ արուսյակը, որ ծագում էր առավոտյան. նա, որ ուրախվում էր բոլոր ազգերին, ընկավ գետին ու խորտակվեց։ Մտքիդ մեջ ապուր էիր. «Երկնքից կարծրանա՞մ, իմ գաղղ կղեն՝ երկնային աստեղերից ավելի վեր. կնստեմ բարձր լեռան վրա, ...կարծրանամ ամպերից վեր, կնստանամ Բարձրալիքին» (Շաալի ԺՂ 12-14, նաե՛ «Եզեկիել ԻԸ 17»)։ Եվ երբեմնի կրույակի հրեշտակաւ, կամենալով «նմանվել Բարձրալիքին», հենց հայրապետական զանազան գահավիճակ երկնքից և դարձավ սատանա։ Եվ նույն՝ հայրապետության այնու բոլորեղծով առաջին մարդկանց արտում՝ նրանց մղեց պատվիրանազանության և գրեթե դրակիտից։ Այսպիսով՝ հայրապետությունը հրեշտակների երկնքից և մարդուն

ԽՈՆԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ՄԱՐԴՈՒՆ ՀՐԵՇՏԱԿ Ե ԴԱՐՁՆՈՒՄ...

դրակիտից դուրս գցեց։ Եվ մինչ օրս էլ սատանան մարդկանց արտերում սերմանում է այդ կործանարար ախտը, որը աստվածապատկեր մարդուն սատանայի որդի է դարձնում։ Հայրապետությունը ծնվում են փառասիրությունը, սնահառությունը, ինքնահավանությունը, ինքնագովությունը, մեծամտությունը, պատվասիրությունը, կեղծավորությունը, անհեղափոխությունը, ... Այս մեղքերը մարդուն դատապարտում են հավիտենական կործանման, եթե ճշմարիտ գոչված և պաշխարությունը չեն քաղվում։

Ցավալի է, բայց այս ախտով տառապող մարդիկ չեն էլ գիտակցում իրենց հոգու ախտահարված վիճակը, չեն տեսնում այն վտանգը, չափքը, որը կրում են իրենց հոգում և տարածում շրջապատում։ Մեր կողքին այսօր ապրում են, այսպես կոչված, «հայրապետական մարմնակներ», որոնց սատանան հոգեւորապես կուրացրել է, որպեսզի չտեսնեն իրենց մեղքը, որը սկիզբն է բոլոր մեղքերի։ Այսպիսից շատ մեծ կարծիք ունեն իրենց մասին, միշտ ճիշտ են իրենց որոշումներում, և ոչ ոք իրավունք չունի նույնիսկ իրավացիորեն դիտողություն անելու նրանց, որովհետև նրանց հասարակ մահկանացու չեն, նրանց բոլորը պիտի պատվեն, մեծարեն։ Ինչպես Էջգրապետի էր ասում՝ «Սնապարծ մարդկանց միշտ թվում է, որ բոլորը հիացած են իրենցով։ ...Սնապարծ մարդիկ, բացի գովեստից, մնացած ամեն ինչի նկատմամբ խուլ են, նույնիսկ՝ անկեղծ խորհրդի, որովհետև և հպարտը չի ուզում լսել անգամ այն, ինչի իր օգուտի համար է։ Ե՛ր որ ինքն ամեն ինչ գիտի։ Դիշենք «Գործք առաքելոց»-ից 3րդովդեպի փառասիրության օրինակը, թե ինչպես նա ամբողջ կողովից մեծարվեց իբրեւ Աստված և հայրապետության ու փառասիրության ար-

դյունքում որդերին կեր դարձավ (տե՛ս Գործք, ԺԲ 20-23)։

...Այնքան գարմանալի չէ, որ աստվածնաշողություն չունեցող մարդիկ են վարակված այս ախտով՝ ապրելով չար ու անօրեն կյանքով, բայց ցավով, որ սատանան ծածուկ հևարներով ու աններելի ցանցերով, խարդավակներով հպարտության մահաբեր թույլն է կաթեցնում Աստվածին և կարծեցնում, որ աստվածնաշողվածների, մկրտված քրիստոնյաների սրտում, ովքեր ապրում են, կարծեք թե, քրիստոնեական կյանքով, մասնակցից են սուրբ Պատարագին, հաղորդվում են Քրիստոսի Սուրբ Մարմնի և Արյան խորհրդին։ Բայց միաժամանակ որեւէ մեկը երբեք չի կարող նրանց ասել. «Այնքի վերել ունե կա»։ Ցավալի է, բայց այդպիսի չեն տեսնում իրենց հոգու ախտահարված վիճակը, դեռ անվերջ իրենց պահվածքով գայթակղություն են եկեղեցու ծիրից դուրս կանգնած մարդկանց համար, միևնույն Քրիստոսի ողջ կյանքը խնայողության մի յուրօրինակ քաղող էր իր հետևորդներին։ Իսկ ինչպե՛ս կարող է Քրիստոսի հետևորդը, իրեն քրիստոնյա համարող մարդն իր ողջ հոգով և երկրյամբ լինել հայրապետության մարմնացում և գայթակղություն շրջապատին։ Այդպիսի մեկը խոսքով է միայն քրիստոնյա։ Գուցե ավելի ճիշտ կլինի ասել, որ այդպիսին քրիստոնեության հետ ամենեւին կապ չունի։ Միևնույն ձևաշառքեր, ովքեր գաղափար առած չունեն, թե ինչ է Պատարագը, Հաղորդությունը, ... սակայն իրենց ողջ հոգով և երկրյամբ քրիստոնյա են, այսինքն՝ կրողն են քրիստոնեական մի շարք առաքելությունների (բարություն, կամեցողություն, ներդրումություն, գոհողություն, ոգորմանություն, առատածեռություն...)։ ամանց վայրկյան անգամ մտածելու՝ սրտոն էլ կհանեն ու կտան, եթե ուզես։ Ահա թե ինչ-

պես է սատանան որսում և գաղտնաբար իր ծուղակը գցում Աստծուն որդիության կոչված մարդուն, ով կարծելով, թե փրկության ճանապարհին է, սակայն մոտ է կործանման, որովհետև մտախոյ մեղքերից առաջինի է բոլոր մեղքերից մեծագույնի կորույն և ու չի գիտակցում այդ։

Ավետարանն ասում է. «Թողքեք ընկերը գովի, և ոչ թե ընկերանք, օտարը և ոչ թե ընկերանքը» (Մատթ. ԻԵ 2), նաե՛ «Ով իր անձից է խոսում, իր անձի փառքը է որոնում» (Յովհ. Է 18)։ Ով մարդ, եթե դու եք քրիստոնեության հետևորդ և համարում, ինչպե՛ս են գովեցում եք բոլոր հևարավոր և անհևարի կերպերով, չէ՛ որ Տերն ասում է Ավետարանում. «Երբ այդ բոլոր քաները կատարեք, ասացե՛ք՝ նախիրան ծառաներ ենք. ինչ պարտավոր էինք անել, այն արեցինք» (տե՛ս Ղուկ. ԺԺ 10), այսինքն՝ ինչպիսի առաքելություն ու բարիք է գործեն, ոչ միայն մի բարձրագույնի մի 25փորձի, այլև համարի, որ պարտավոր էիր անել ու արեցիր։ Ինչ կապ ունի քրիստոնեություն ինքնագովեստի հետ, որի արդյունքում եք պիտի փառաբանեն ու մեծարեն, ի՞նչ կապ ունի խոնարհությունը հայրապետության հետ։ **Խոնարհությունը** հայրապետության հակադիրն է։

Մեր Տերն էլ «էկվալ ծառայությունը ընդունելու, այլ՝ ծառայելու» (Մատթ. ԻԲ 28)։ Նա Վերջին ընթրիքի ժամանակ խոնարհվեց և վազ իր աշակերտների ոտքերը, երկնքի ու երկրի Արարիչը խոնարհվեց հոգի՝ մարդուն առջե՛ր։ Իր հետևորդներին տալով խոնարհության մեծագույն օրինակը... Իսկ մե՛նք։ Մեզ քրիստոնյաներ համարում, բայց չենք խոնարհվում նույնիսկ մեզ հարազատ, մտերիմ մարդկանց առջե, ուր մնաց՝ օտարի։ Ո՛ր է մեր քրիստոնեությունը, երբ փողոքիս գոհողության չենք ցանկա-

նում գնալ՝ հանուն դիմացինի օգուտի։ Եթե ես չեմ կամենում իմ ժամանակից, իմ հանգստից կամ գումարից զոհել իմ մեծավորի, ընկերոջ օգուտի, բարիքի համար, ապա ես չա՛տ հեռու եմ քրիստոնեությունից։ 2Է՝ որ ես միայն ինձ համար չեմ ապրում, այլ նաե՛ւ՝ ուրիշների, ոչ միայն իմ հարազատների, այլև՝ օտարների համար։ Սբ Պողոս առաքյալն ասում է. «Միայն ձեր շարժի մի փնտրեք, այլ յուրաքանչյուր ոք՝ ընկերոջ շահին էլ» (Փիլիպ. Բ 4)։ Ինչպե՛ս են կարող եմ հանգիստ խղճով աղոթել Աստծուն, Ով պատվիրում է սիրով, ներողամտությամբ ու խոնարհությամբ վերաբերվել միմյանց, Ով սբ Պողոս առաքյալի բերանով ասում է. «Մի արեք որեւէ բան հակառակության հոգով, ոչ էլ որեւէ բան՝ սնապարծությամբ, այլ խոնարհությամբ մեկը մյուսին ավելի լավ համարեցեք, քան ինքներդ ձե՛ք» (Փիլ. Բ 3)։ Իսկ ես ոչ միայն այդ չեմ կարողանում անել, այլև իմ ամբարտաճան ու արհամարհական ընթացքով դառնություն եմ պատճառում ուրիշներին։ Մի՞թե խղճի խայթոցներից չեմ տանջվի ես։ Անշուշտ, կանանգվեմ, եթե Տիրոջ ողորմությամբ իրապես բացվեն հոգուս աչքերը, ու տեսնեմ մերքերը, տեսնեմ իմ մեջ արմատավորված հպարտությունը՝ դրանից բխող բոլոր մեղքերով։ **Անառն խոնարհության թելուզ** մինչև երկինք հասցեն առաքելությանը շինվածքը, վերելից ներքե փուլ կգա ու կկործանվի, եթե խոնարհությունը որպես **հիմք չունի**», ասում է Սարգիս Շնորհալիկ։ Իսկ Անառնա Նարեկացին ասում է. «Խոնարհությունը որպես այդ համեմիչ է ողջ առաքելության, և ուր սեր է խոնարհություն չկա, առաքելությունը նեղանա և եմ անարդ։ Խոնարհություն է, երբ տեսնում ես որեւէ մեկի հանցանքը և չես բարձրադիմում և ոչ էլ դատում նրան, քանի որ մտածում ես, որ դու ես հանցավոր ես և ուրիշ՝ մեկին չես կարող դատել՝ ըստ՝ Տիրոջ խոսքի. «Մի՛ դատեք, որպեսզի չդատվեք» (Մատթ. Է 1)։

Շարունակությունը՝ էջ 8

ԿԻՑ
սեպյալուս

«Զմամարիտ, ճշմարիտ են ասում ձեզ, որ ղեկարարների փարախը դռնով էլ մտնում, այլ ուրիշ տեսողով է բարձրանում, ևս գող է եւ ավագանի, իսկ ով դռնով է մտնում, հովիվ է ղեկարարների: Դաւակապանը նրա համար բացում է դուռը, եւ ղեկարարը լսում է նրան ծայրը. նա իր ղեկարարներին ակուններով է կանչում եւ նրանց դուրս է հանում: Ե՛լ եղբ ր թուր ղեկարարներին հանի, նրանց առէ՛ցից եւ գնու՛մ, եւ ղեկարարները հետեւում են նրան, որովհետեւ ճանաչում են նրա ծայրը: Օտա՛րի ետեւից չէ՛ն գնա, այլ կկախէ՛ն նրանից, որովհետեւ չէ՛ն ճանաչում օտարների ծայրը» (Յովհ. Ժ 1-5):

Հովհաննես Ավետարանի այս կտորը՝ «Լավ հովիվը» խորագրի ներքո, որոշ մեկնիչներ դասում են առակների շարքին: Իսկ ըստ ոմանց՝ այն տարբերվում է առակի դասական ժանրից: Նախ փորձենք հասկանալ՝ ինչով է «Լավ հովիվը» առակ եւ ինչով է տարբերվում:

- Իբրեւ այլաբանություն՝ անշուշտ առակ է, քանի որ բոլոր ահանցեային կերպարները հանդես են գալիս փոխաբերական «դերականաբանությունը»՝ դժխար, հովիվ, դուռ, փարախ, գող են ավագալ... Բացի այդ, Յուդիանների Ավետարանում հենց առակ է ասվում՝ «Հիտուն նրանց այս առակն ասաց»։ Փոքը-ինչ ասել մեքերեված հատվածին հաջորդող դրվագը, երբ Տերը բռնում է անհամեմատ ապէի «բաց տեսողութիւն»՝ «քանելով» առակի այլաբանությունը եւ ասելով՝ «Ես եմ ոչխարների դուռը», «Ես եմ լավ հովիվը»։ Եւ այլն։ Նրա ասածներից կան հասկանում ենք, որ միևնույն Զրիստոսն արդեն շատերը փորձել էին ներկայանալ իբրեւ Մեսիա, իբրեւ Փրկիչ։ Բայց՝ «Բոլոր նրանք, որ ինձինք առաջ էկան, գողեր էին ու ավագաններ, ուստի ոչխարները

ԱՎԵՏԱՐԱՆԱԿԱՆ ԱՌԱԿՆԵՐ
«ԼՍՎ ՆՈՎԻԿԸ»

Մեր հյուրն է Բյուրականի Սբ Գրիգոր Լուսավորիչ եկեղեցու
հոգեւոր հովիվ Տ. Ղազար քհն. ՊԵՏՐՈՍՅԱՆԸ

Ոչխարները հետետում են Նրան,
որովհետեւ ճանաչում են Նրա ձ

կրակն չլսեցին» (Յովհ. Ժ 8):
Լաւե՛ «Ես եմ դուռը. եթէ մեկը իմ
միջով մտնի, կփրկուի. կտնդի ու
կշնդի եւ ճարպակու բաւ կտնդի»:
Գո՛րը գալիս է միայն, որպէսզի
գողանա, սպանի եւ կորստյալ
մատնի. Ես եկա, որպէսզի կայն
ունենան եւ՛ առաջվէ եւս ունե-
նակ» (Յովհ. Ժ 9-10):

Եվ վերջապես՝ «Ես եմ լավ հովիվը. լավ հովիվը իր կրակն է տալիս ոչխարների համար» (Յովի, Գ 11): Այսուհետև Տերը զգուշացնում է «օտար հովիվներին», վարձկաններին, որոնք համեմատում է հափշտակող գայլերի հետ՝ ասելով, որ ոչխարները նրանց տեսից չեն գնում, այլ փախչում են նրանցից, որովհետև «չեն ճանաչում օտարների ձայնը»:

Անկասկած, ճշմարիտ հովիվը, մեծագույն հովիվը, լավ հովիվը նախ Զրիստոս Ինքն էր: Այնուհետև հովիվ կոչվեցին բոլոր նրանք, ովքեր Զրիստոսի ծառաները եղան, Եկեղեցու ճշմարիտ սպասավորներն ու ծառաներ կարգվեցին:

- Ուսակին նախորդում է ի ծնե կույրի բժշկվելու պատմությունը, նրա կրկնակի հարցաքննությունը փարիսեցիների կողմից, ովքեր չարությունից ու նախանձից այրվելով՝ Հէին կարողանում «Հաշված» այլ իրողության հետ, որ Հիսուսը հրաշքեր է գործում՝ կաղերիս եայլցեսում է, կույրերին աչքի լույս է պարգևում, բժշկում է դիվախարներին: Երիտասուրդը նրանց (փարիսեցիներին) նկեցաճոք ու վարքագիծ հոգու կորուսթյուն անվանեց: Բայց Հէ՛ն որ նրանց հրեաների հոգեւոր առաջնորդներն էին, այլ խոսքով՝ նրանց հովիվներն էին: Տիրոջ խոսքով՝ «օտարներ», նաեւ նրա՛նց մասին էր:

- Զիտուսի ասածը՝ գող, ավագակ, օտար, վարձկան, բոլոր ժամանակների մոլորեցնողների մասին էր, նաեւ փարիսիսներին, ովքեր չարությունների ու նախանձիքի դրդված՝ չէին ուզում հավատալ անգամ իրենց այցով տեսածին: Եվ ուրեմն՝ Երանի թե կույր լինեին: Ավելի րան՝ կույր լինեին, քան թե

Մեղեքների մեջ թաղված՝ հոգու կուրուրթացած այրվելին: Հիսուսը հենց այդպես էլ պատահաբանեց, երբ փարիսեացիները նրան հարցրին՝ «Սի'թե մենք էլ կուրի ենք»: Մերն այնքան էր կուրացրել նրանց, որ երբ երկրորդ ահազամ էին հարցնալենուով Հիսուսի բժշկած ի՞նչ ծնե կայրիկն ու՞ր, զարմանալով սրանց տաճակուսանքի ու անհավատքի թայն փախ, միամտորեն հարցրեց. «Սի'թե դո'ր էլ եք կամե՛նում նրան աշակերտել», այդ ժամանակ հեղանքեղով նախաձեռնեցի բժշկվածիկի՝ ասելով. «Դո'ւ՛ եղիդ նրան աշակերտ», մենք Մուսկսեթի աշակերտներն ենք» (Հով. Թ 28):

Փարիսեացիներն այն ժամանակվա սերնդի համար Մովսեսը, անշուշտ, անգերբազանցելի հեղինակություն էր, բայց... մինչևէ Քրիստոսը: Որովհետև, եթե այսօրվա աշեքերով եկե նայում Մովսեսը, իր մեծ հեղինակությամբ հանկերծ, իհարկե շատ ավելի փոքր ուսուցիչ է, քան Քրիստոսը, շատ ավելի փոքր հովիվ է, քան Քրիստոսը: Մովսեսը առաջնորդ էր մի փոքր հոտի՝ Իսրայելի ժողովրդի, այն էլ՝ մեկ սերնդի: Մովսեսը հրեաներին ֆիզիկական գերությունից փրկեց եւ այնուհետեւ իր՝ Աստուծոց ստացած օրենքներով շատերին համար օգտակար եղավ: Իսկ Քրիստոսն իր արյամբ փրկի փրկագետն ոչ թե մեկ ազգի, այլ բոլորական մարդկության: 2Ժ՝ որը Քրիստոս Աստվածածնորդու բերած փրկությունը ոչ միայն իր սերնդակիցներին համար էր, այլեւ Իրենից առաջ եւ Իրենից հետո եղողներին: Այս ամենը փարիսեացիները չէին հասկանում, դրա համար էլ, ինչպես Տերն ասաց, «Իրենց մտքի մեջ հաստատ էին մտնում»:

- Եվ հիտունն ասաց. «Դատաստանի համար եկա այս աշխարհը, որպեսզի, ովքեր չեն տեսնում, տեսնեն, և ովքեր տեսնում են, կուրանան» (Յով. Թ 39): Կարծես եթ հասկանալի է ասելիքը. փարիսեցիները եւ բոլոր նրանք, ովքեր իրենց գիտուն էին համարում, ովքեր չէին տեսնում կամ, ավելի ճիշտ, չէին ուզում տեսնել ճշմարտության լույսը, պետք է կուրանային, այսինքն՝ գրկվեին աստվածային ճշմարտությունից ու Լույսից: Տե՛ր հայր, այսօր էլ քիչ են կրկված, անզամ հարուստ գիտելիքներով օժտված անձինք, ովքեր նույն կամ գրեթե նույն ձեռով են վերաբերվում Սբ Ավետարանին, աստվածային լույսին ու ճշմարտությանը՝ առավելաբար վատաշէլով իրենց կարողություններին ու գիտությանը՝ դրանով իսկ բացահայտ կամ անուղղակիորեն մերժելով աստվածային գորույթունը: Ինչպե՞ս պիտի համոզեց, որ սխալվում են...

Բանն այն է, որ Աստված հաճեց փրկությունը պարզեցնել հավատքի ճանապարհով, այլ ոչ թե գիտության: Այլ խոսքով՝ առ Աստված բացվելու, Աստծուն ճանաչելու, սրբության կյանք ապրելու համար: Փրկվելու համար ոչ թե պետք է հազարավոր դրժեր ընթերցել ու դրանով փրկվել, այլ՝ Զրիստոսիսի հավատալով: Դրա համար Տերն ասաց. «Եթե չդառնաք ու չլինեք մանուկների պես, երկնքի արքայությունը չեք մտնի» (Մատթ. ԺԸ 3): Սուրբ հայրերը նույնպես շատ գեղեցիկ հորդորներ ունեն: Ասում են՝ մանկանքե՛ք Զրիստոսին: Ուրեմն՝ ընդ խնայասուն մի՛ կարծիք չո գիտելիքներով, թո՛ղ այդ ամբար-տափան կեցվածքը եւ մանկա-ցի՛ր Զրիստոսի առաջ: Որովհե-տեւ որքան էլ վեր-վեր թռչես, միւնեսույն է, դու շատ պակի փոքր ես, քան Զրիստոսը, քան Ե-կեղեցին, քան Եկեղեցու իմաս-տությունը: Զե՛ որ Աստված իր ա-րարչությունը պատկի՝ մարդու մեջ հոգի դրեց՝ ի տարբերություն մնացած ողջ ստեղծագործու-թյան:

Շարունակությունը՝ էջ 8

Հայաստան երկիրը վարդգես Պետրոսյանի հրապարակագրությունում

Սկիզբն՝ էջ 5

Սիրիայում, հին հռոմեական ճակատագրին կանգնած, ես խոսեմ եմ հեռավոր Մոսկու լեռան կերպարանքին, որ թվացել է անկյուղ, անրարկան: Տխրություն ուրիշ թանձր պահեր եմ ունեցել: Բայց միայն այստեղ, Կապուսում, Առաքելոս եկեղեցու առջև եր, որ առաջին անգամ հասկացա, թե ինչ ծանր կյուրթից է գոյանում մարդկային տիրություն կոչվող առեղծվածը»: Կարող եմ Պետրոսյանի Հայաստանը լցված է հին ու հնոր հույսերով, հոգի բզկտուր ու հոգի բըրբորդ տազանակներով ու ալեկոծություններով, կերքին խռովահույզ դրամայով: Երբ ստեղծագործական աշխատանքում Հայաստանը, հայոց գրի ու մտքի շուկնը ամենուր է, հայկ ու հայկականը՝ ամեն տեղ է ամենուրեք՝ Երեսնից, Աշտարակից, Վանից ձորից, Սյունիքից ու Արցախից մինչև Եվրոպայի եւ Ամերիկայի, Մեծավոր ու Միջին Արեւելքի հայախոմ մեծ ու փոքր քաղաքներ:

Աշխարհով մեկ՝ Հայաստան:
Ամենուրեք՝ Հայաստան:
Ամեն ինչում՝ Հայաստան: Հայ միտք,
հայ շուն, հայ դիր:
Մի՞թե այսքան շատ Հայաստան կա
աշխարհում:
Նորից ու նորեն կարդացե՛ք նրա գրեթե
բոլոր հոգվածություն ու ավանդույտները, արցազ-

րույցները: Մի մեծ Հայաստան, մի ամբողջական հայոց աշխարհ է ցնկած նրա տնտեսագործական տարածքում: Նա խառնու՜մ է անցյալի կրակն ուր մոխիրը, փոքրիկում է հայոց դպրերի հոգեղեն խառնարանները՝ գտնելու ճիշտն ու սխալը, հերոսականն ու ողբերգականն անցած մեր ճանապարհի: Մեր ճանապարհին մեր արքաներն են՝ Արտաշեսն ու Արտավազը, Տիգրան Մեծն ու Տրդատ Մեծը, հայոց սպարապետները, ասպետները, կաշի ու լավճանները:

Գրողը եղել է Չակեգեուրի Արծալանի գյուղից փոքր-իչ ետքը՝ միայնակ ընկուզեղու տակ հանգչող Մելիե Ֆրանգուլի գերեզմանի մոտ։ Շանր տպավորությամբ արձանագրեց է։ «Որքան հայտնի է ինձ, այսօրվա Չայաստանի հողի դա դավանանք ունի՞շ գերեզման չի պահպանվել, չկա։ Եվ հաճախ մտածեմ եմ ավելի լավ չէ՞ր, որ Ժամանակը հողին հավասարեցնել այս գերեզմանը եւս, որ մենք չիմանաիկե, չփոխանցեին իրոք այդ մարդու անունը գործը... Գրեց այս էլ հարկվեց է, գրեց միայն հերոսների, նահատակների գերեզմանները քիչէ, որ որ սթափ մնա ժողովրդի հիշողությունը։»

Թերթելով մեր պատմության էջերը, գրողը ցավով ու դառնությամբ է նշում, թե քանի-քանի այդպիսի գերեզմաններ կան Երևանի քաղաքում, որոնց հետքերն ու պատ-

Աբաբներ, հին դարերից մինչև հիմա, անկողիտա հող են ավելացնում այդ գեղեցիկ մակերեսի: Կասկածից ու անելանելի տառապանքից սկզբող հոգին բացասանքում է, թե ինչու մեր ժողովրդի պատմության բոլոր հատվածները լինել են դավաճաններով: Եթե Վարդան է՝ Նրա կողքին Վասակ Վա, Սամվել է՝ Մերուժան Արծրունի, Մխիթար Մայրապետ է՝ Միքիլան հայրուհի, պետ է այսպես անվերջ: Սակայն դավաճանները մեր պատմության այցեքարտը չեն: Հայոց պատմությունն ու հայոց արգանդը ծնում են եպիկական կերպարներ՝ հզոր, փոփոխիչ շնչի տեղ հսկաստեղ, ուռուց ժողովրդի հավաքական հիշողության անդատաճում կերտվում և վերակերտվում են որպես Սասան տան Դավիթներ են Անդրանիկ գորավարներ: Գրողը տարբեր առիթներով հաճախ անդրադարձ է կատարում Չորավար Անդրանիկին, նրանով վայելալուցում հայոց քանդության հերոսականությունը, պարզությունը և շիտակությունը: Անդրանիկն ու լեգենդն անբաժան են իրարից: Ժողովուրդը, այո՛, նաեւ լեգենդներով է սնվում ու ապրում: Անդրանիկին այսօր են երկել, հավերժական երկել և մեր պատմության մեծ ու փոքր իրադարձությունների մէջ: Երբեք եւ ոչ միայն Չորավար Անդրանիկը, երբեք էս Վահագնը, Լեւոնը են հայոց ցորոյ մեծե-

րը, հայոց անմահների ողջ համաստեղությունը: Նրանք բոլորն էլ Հայաստանի մեծ ու փոքր զավակներն են, որոնցով շնչափովում, ոգեղենվում է հայոց հոգը, հայոց երեխոք: Երբ որեւէ քան ցավով է ու ցավազին, դառապարտելի, ապա դառապարտվում է գրողի՝ հայոց բոլոր ցավերն ու սրբություններն իր մեջ ամփոփող-խառնեցող հետելալ գգաստացեղո առաջախիտությունը.

«Դեռ քանի՜ անգամ պիտի խելագարվի
Կոմիտասը...»:

ԱՐՄԵՆ ԿԱՐԱՊԵՏՅԱՆ
Պատմաբան, հրապարակախոս

ԽՈՆԱՐՅՈՒԹՅՈՒՆԸ ՄԱՐԴՈՒՆ ԶՐԵՇՏԱԿ Ե ԴԱՐՁՆՈՒՄ...

Սկզբը՝ էջ 6

Հայտնի, ամբարտաճան ու ինքնագոհ մարդը տանել էր կարողանում, վրդովվում ու գայտույթով էլ լցվում, երբ որեւէ առաջինի անձի իր ներկայությամբ գոյում կամ պարզապես դրական ենք արտահայտվում նրա մասին: Ո՞վ կարող է հանդգնել իր ներկայությամբ գոյել որեւէ մեկին... Այս մասին էլ է խոսում Մանահա Նարեկացին՝ ասելով: «Խոնարհությունը է, երբ մեծարում են ընկերոջը եւ քեզ անտեսում, դու չես տրտմում, այլ այսպես ես ասում, թե՛ «Սրան էլ արժանի չեմ, ինչ ունեմ...»: Ահա որքան վտանգավոր եւ հոգեկործան չարք է հպարտությունը, որն իրեն ներարկվածների դարձնում է թշնամի բոլոր մարդկանց հետ:

Բայց արդարադատ Աստված բազում կերպերով (հիվանդություն, ծախսեր, փորձություն, տարբեր փորձություններ...) մշտապես փորձում է սրբապետներն ու խոնարհներին հպարտին՝ ապաշխարության ու փրկության հնարավորություններ ընձեռելով: Ասվածի լավագույն օրինակների կարող ենք հանդիպել Սուրբ Բղբուն եւ սրբերի կարգե-

րում: Հիշենք եւ միշտ մեր աչքի առջեւ ունենանք Նարեկագործուհի արքայի օրինակը՝ Նարեկի մարգարեի գրքից: Մարգարեն ասում է արքայի մասին. «Երբ գոռոգացավ նրա սիրտը, եւ նրա հոգին համարձակվեց ամբարտաճանանալ, եւ ինչպիսիք իր թագավորական արքայից, պատիվը վերացավ նրանից» (Նանիել Ե 20), եւ ինչպես կանխավ մարգարեացել էր Նարեկը, եւս հայաձվեց ու վտարվեց մարդկանց միջից, ինչպես արջա՞ն նա խոտ էր ուտում, եւ նրա մարմինը բռնվեց երկնքի ցուրից, մինչեւ որ նրա մաշեղ երկարեցին առյուծի մազերի չափ, եւ նրա եղունգները՝ թռչունների մազիկների պես (տե՛ս Նանիել Ե 30): Երբեմնի հզոր արքան իրավացիորեն պատժվեց իր անօրեն եւ ամբարտաճան ընթացքի համար. եւս իր թագավորությունը, հզորությունն ու իշխանությունը վերացրեց իր կամքին եւ գործությանը՝ չընդունելով, որ Բարձրալից է այն եւ ճիշտ չտեսնելու դեպքում կվերցվի իրենից: Ուստի Աստված խոնարհեցրեց նրան, որովհետեւ «բուրիին, ովքեր կամբարտաճանանան, Աստված կարող է խոնարհեցնել» (Նանիել Ե 34): Եվ միայն ճշմարիտ զղջման եւ ապաշխարության, ինչպես նաեւ ողորմության գործերի միջոցով Աստված կներցնե նրան եւ վերստին իր ողորմության արժանացրեց...

Եվ քանի որ ողջ առաքելության հիմքը խոնարհությունն է, եւ բոլոր սրբերը խոնարհությամբ են հաճելի եղել Աստծուն, Աբրահամն էլ էր խոնարհվում եւ ասում. «Ես հող եմ ու մոխիր», դրա համար Նահապետի զույգն էլ եղավ: Այսպես եւ Նահապետն էր ասում. «Ես որդ եմ եւ ոչ մարդ...», դրա համար Աստծուց մարգարեություն շնորհ ստացավ եւ կանչվեց ժողովրդին թագավորելու: Այսպես եւ Եսայիսն էր ասում. «Կայ

ինձ, որովհետեւ պիղծ շուրթեր ունեմ», դրա համար աստվածաբան կոչվեց մարգարեների մեջ: Այսպես եւ Կարապետն էր ասում. «Արժանի չեմ արձակելու նրա կոչիկների կապերը», դրա համար արժանի եղավ Երիստոսի մկրտելու: Այսպես եւ Պետրոսն էր ասում. «Յեռու գնա ինձին, Տե՛ր, որովհետեւ ես մեղավոր մարդ եմ», դրա համար Երկնքի արքայության բանալիներն ստացավ... Եվ Պողոսն էր ասում. «Արժանի չեմ առաքյալ կոչվելու, դրա համար երկնքը թռավ եւ դրախտը տեսավ» (Անանիա Նարեկացի), ուստի ամեն շանք գործարարեց, որ խոնարհությունը ընկավ մեր հոգում եւ սրտում՝ վերափոխելով մեր ողջ էությունը, հեռու վանելով մեզից կործանարար հպարտության ամեն մի հատիկ: Խնդրենք Աստծուն լուսավորել մեզ՝ տեսնելու համար մեր հոգու վերքերն ու մեր մարդկային նկարագիրն աղճատող մոլությունները, որպեսզի կարողանանք հաճո լինել մեր Երիստոս Աստծուն, ով «հակառակ է ամբարտաճաններին, իսկ խոնարհներին շնորհ է տալիս» (Մ Պետ. Ե 5)՝ վարձատրելով թե՛ այս, թե՛ հանդերձալ կյանքում: Իսկ գալով ամբարտաճաններին, մեծամիտներին ու հպարտներին՝ նրանց վախճանը կլինի հավիտենական դատապարտությունը՝ հեռու Տիրոջ ներկայությունից:

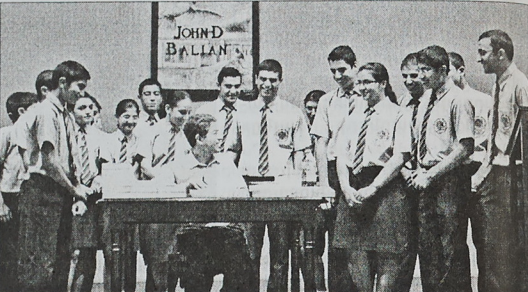
Անկեղծորեն զղջանք ամենից Արարչի առջեւ այսօր, քանի դեռ մանակ ունենք, որովհետեւ վաղը կարող է ուշ լինել: Խոնարհ եյա մասին... Հիշենք տերունիսկին խոսքը, որ ասում է. «Ով բարձրացնում է իր անձը՝ կխոնարհվի, եւ ով խոնարհեցնում իր անձը՝ կբարձրացվի» (Մատթ. ԻԳ 12): Ուստի «խոնարհվեց Աստծու հզոր ձեռքի տակ, որպեսզի ժամանակին Նա մեզ բարձրացնի» (տե՛ս Մ Պետ. Ե 6):

Ամենակ հԱՅԱՍՏԱՆԸ

«ԳՈՐԵ ԳԱՅԼԵՐ ԵՎ ՃԵՐՄԱԿ ԱՂԱՎՈՐՆԵՐ» ԳՐԲԻ ՇՆՈՐՀԱՆԳԵՐ ՄԱՐԴԱՍԻՐԱԿԱՆ ՃԵՐՄԱՐԱՆՈՒՄ

2012 թվականի փետրվարի 28-ին Կալկաթայի Հայոց մարդասիրական ճեմարան այցելեց ամերիկահայ կաթոլիկ գրող Ջոն Դ. Բայանը՝ իր «Գորե գայլեր եւ ճերմակ աղավախներ» գրքի շնորհանդեսի առիթով:

Հնդկահայոց հոգեւոր հովիվ, ճեմարանի կառավարիչ Խորեն Վրդ. Հովհաննիսյանի անունից հեղինակին ողջունեց ճեմարանի կրթական տնօրեն տիար Սուրբիթա Մալիկը: Նա շնորհակալություն հայտնեց գրողոր Ջոն Բայանին՝ այցելության համար հատկապես այնպիսի մի ժամանակաշրջանում, երբ հայ ժողովուրդը տոնախմբում է հայ տպագրության 500-ամյակը, երբ երեսն 2012 թվականին ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ի կողմից հայտարարվել է գրքի համաշխարհային մայրաքաղաք:

«Գորե գայլեր եւ ճերմակ աղավախներ»-ը գրողոր Ջ. Դ. Բայանի առաջին վեպն է Հայոց ցեղասպանությունը վերապրածների մասին: Այս եզակի վեպը մի հուզիչ պատմություն է: Այնտեղ ներկայացված են անհատի բարդ հարաբերությունները հասարակության հետ, կրոնական թշնամանքը, մարդկային անհավատարմ փոխհարաբերությունները վերցված են ժամանակակից մարդու կյանքի փորձառությունից: Գիրքը գրված է պարզ եւ պատկերավոր լեզվով. այն հիշեցնում է այն առաջը, թե՛ ամեն մի մուռ ամպ ունի արժաթե երեսպատում: Վեպը երբեմն նմանվում է Պակոյդայի ծախսերի արկղին: Այն կոչ է անում ընթերցողին երբեք չհուսահատվել, քանի որ ամեն ինչ հնարավոր է: Իր ներածական խոսքում գրողոր Ջոն Դ. Բայանն ընդգծեց, որ գիրքը գրելու դրդապատճառը եղել է Հայոց ցեղասպանության մասին իրագրվելը: Հեղինակն ի մասնավորի ասաց. «Պոլեպտեք եւ երազեք: Հակառակ բոլոր խոչընդոտների՝ ամեն ինչ պետք է անեք, որպեսզի կյանքի կոչեք ձեր երազանքները: Նրանք, ովքեր կհասկանան այս ամենը, գուցե ամենալավներն չեն, բայց վստահաբար հաստատականներն են եւ հետեւողականները»:

Հանդիպման վերջում ճեմարանի աշակերտները եւ ուսուցիչները իրենց հետաքրքրող հարցերն ուղղեցին գրողոր Բայանին, որից հեղինակն անչափ տպավորվեց:

Ձեռնարկն անցավ գրական եւ ուսուցողական մթնոլորտում:

Հայոց մարդասիրական ճեմարան

ԿԻՑ ԱՆՃԱԿՆՈՒՄ

Սկզբը՝ էջ 7

Ուրեմն՝ հոգի ունեցող մարդը այլեւս պետք է հոգով հարաբերվի իր Արարչի հետ, իր հոգու աչքերով մտածայի, տեսնի եւ պաշտելու Աստծուն: Սակայն երբ մարդ ինքն իր հոգու աչքերը կամավորաբար կուրացնում է եւ անհավատություն իր համար դարձնում որոշակի, քնակաճաբար ոչինչ է ի կարող տեսնել, եւ այդ մարդուն որեւէ մեկը ոչինչ չի կարող ապացուցել, ոչնչով չի կարող օգնել:

Տե՛ր հայր, այս առակում Հիսուսի խոսքով մի ակնարկ էլ կա հեթանոսների կոյման մասին: Ասում է. «Ես ունեմ նաեւ այլ ոչխարներ, որոնք այս փարպիսից չեն. նրանք եւս պետք է այստեղ բերեմ, եւ հմ ձայնը պիտի լսեն. եւ պիտի լինի մի հոտ եւ մի հովիվ» (Հովհ. Ե 16): Փաստորեն, Երիստոսն ակնարկում է, որ իր բերած փրկագործությունը տարածվում է նաեւ հեթանոսների վրա, մի բան, որ իրենցերը ոչ մի կերպ չէին կարողանում հասկանալ, առավել եւս՝ ընդունել:

Վո՛ր, ասաց եւ բերեց: Եվ օրինակ է Տիրոջ արտասանած յուրաքանչյուր խոսքը: Առաջինը հայոց ազգին տարավ փրկության ճանապարհով, երկրորդը՝ հռոմեական մեծ կայսրության ժողովրդին, հետո մնացած բոլոր ազգե-

ԱՎԵՏԱՐԱՆԱԿԱՆ ԱՌԱԿՆԵՐ «ԼՍԿ ԴՈՎԻՎԸ»

րին պարգևեց իր փրկությունը եւ մինչեւ այսօր էլ չի դադարել: Այն Սրբազան Հովիվը, որ իր կորած ոչխարին գտնելով՝ բերեց փառախ եւ մեծ ուրախություն արեց, ճիշտ այդպես էլ Նույն Հովիվը՝ մեր Տերը, իր կորած ազգերին գտնելով, իր ուսերին բարձրացրած, իր փրկության օթեանն է բերում մինչեւ օրս եւ մեծ ուրախություն է անում:

Տե՛րն ասում է. «Ես եկա, որպեսզի կյանք ունենան եւ՝ առավել եւս ունենան»: Ի՞նչ ասել է՝ «առավել եւս»:

Ղա հավիտենական կյանքն է: Այն օրը, երբ քրիստոնյա մարդը մրտովոր, օծյալ զավակը դարձավ Երիստոսի եւ հոգով-սրտով սկսեց պաշտել Նրան, միանգամից երկու մեծ արժեքների է տիրանում, երկու «տեսակի» կյանք է ունենում: Մեկն այս կյանքն է՝ խաղաղված, մեղքերով խաթարված, որ սկսում է վերանորոգվել. մարդու սիրտը լցվում է հույսով, խաղաղությամբ, բարության, համբերությամբ, սիրով... Եվ այսպիսի բարիքներով լցված սիրտը, անշուշտ, կյանք ունի այս աշխարհում: Նրա ներքինն այլեւս Աստված է: Շատ ու շատ զոքախոտ մարդիկ, «հոգևածներ ու բեռնավորվածներ» փնտրում են մի նեցուկ, որին հենվելով՝ պիտի կարողանան ա-

ռաջ քայլել այս կյանքում: Այդ նեցուկը Երիստոսն է՝ իսկ իր արարած փրկությունը մարդուն: Որովհետեւ հեղք լավ Հովիվն է: Եվ մարդը, հավատալով Երիստոս Աստվածորդուն, մեղքերից ազատվելով, իր հոգին անտանելի ծանրությունից է ազատում. չէ՛ որ մեղքերի թողությունն ստանալով՝ մարդն արդարանում է Աստծու առջեւ, եւ նրա հոգում իշխում է անսահման խաղաղություն, սեր, օրհնություն, աստվածային գո-րության ներգործում: Բայց սա դեռեւս հույսն է՝ այս կյանքի այն

մեծագույն բարիքը, որ մեզ տրվում է աստվածաշնորհությամբ: Իսկ սրա սերմնահատիկը պիտի ապագայում հավիտենական կյանքի պատճառ դառնա: Նրանք, ովքեր մեռելների հարությունից հետո իրենց սրտի մեջ կունենան այդ սերմնահատիկը, նրանք սրտում այդ սերմը պիտի պտղակալի, եւ այդ պտուղը պիտի լինի իրական հավիտենական կյանքը, որը նրանք «առավել եւս պիտի ունենան»...

Լավ Հովիվն իր կյանքն է տալիս իր հոտի համար: Բայց Եկեղեցու յուրաքանչյուր հովիվ Նույնպես պատանակաւատվություն է կրում իր հոտի, նրա ամեն մի անդամի համար, այնպես չէ՛: Իսկ... հովիվը կարող է երբեք ասել կամ մտածել, որ ինքն ամեն ինչ արեց իր հոտի կամ նրա մեկ անդամի համար, բայց, ավաղ, ոչինչ չստացվեց:

Ո՛հ, չի կարող: Հովիվ դառնում են ձեռնադրությամբ եւ օծությամբ: Իսկ ամեն մի օծված Տիրոջ օծյալն է, ով մեծագույն պատասխանատվություն է ստանձնում ոչ միայն իրեն ձեռնադրող եպիսկոպոսի կամ հայրապետի, այլ, որ ամենահաճախըն է, անձամբ Երիստոսի առաջ: Իսկ Երիստոսն ինքնագործարար է... Ե՛րբ կարող է հովիվն իր հո-

տի կողքին չլինել: Կա՛մ նման իրավիճակ այս կյանքում:

Լավ հովիվը, իսկական հովիվը երբեք չի կարող իր հոտի կողքին չլինել: Հովիվությունը մասնագիտություն չէ, որ միաժամանակ լինի, հետո դադարի: Ո՛հ: Ձեռնադրվելիս անցած քահանայի անունն է փոխվում: Այսինքն՝ մարդն ամբողջությամբ այլեւս դառնում է Երիստոսի ծառան ու Նրա հոտի խնամակալը: Հետեւաբար, եւ մինչեւ իր կյանքի վախճանը պարտավոր է լինել իր հոտի կողքին, պարտավոր է մշտապես ծառայել մարդկանց, ծառայել Եկեղեցուն եւ դրանով իսկ՝ Աստծուն:

Գրողոր կապել
Հայկ ԿԱՐԱՊԵՏՅԱՆ

ԵՐԻՍՏՈՆՅԱ ՅԱՅԱՍՏԱՆ

Կրոնական, մշակութային, լրատվական նշանակություն ունեցող հրատարակչություն

Հրատարակչի
Մայր Գրոս Սուրբ Եջմիածին

Հրատարակիչ
«Երիստոնյա Հայաստան»
թերթի խմբագրություն

Գլխավոր խմբագիր
Ստորին Ստամբուլյան
Գրականական վարչակալ՝ 624
Խմբագրության հասցեն
Մայր Գրոս Եջմիածին
Հեռախոս՝ 517 197

Էլ. փոստ՝ gh@etchmiadzin.am
web կայք՝
kh-tert.livejournal.com
krishayas.wordpress.com
Ստոր. տպագր.
1.3.2012 թ.

Տպագրանակ՝ 2100
Գինը՝ 50 դրամ